

Opa en oma of papa en mama?

Onderzoek naar de beleving van grootouders die hun kleinkind opvoeden.

Pedagogische Wetenschappen, Orthopedagogiek
Universiteit Leiden

Begeleiders: dhr. dr. P.M. van den Bergh & mw. dr. A.M. Weterings

Juli 2012

mw. L.W. Vogels

Studentnummer: 0607606

Inhoudsopgave

<u>Inhoudsopgave</u>	<u>p. 1</u>
<u>Samenvatting</u>	<u>p. 2</u>
<u>Hoofdstuk 1 Theoretisch kader</u>	<u>p. 3</u>
Introductie	p. 3
Aanleiding voor het onderzoek	p. 3
Netwerkpleegzorg en bestandspleegzorg	p. 3
Redenen pleeg grootouderplaatsing	p. 5
Problemen pleeg grootouderschap	p. 6
Hulpverlening	p. 7
<u>Hoofdstuk 2 Methoden en technieken</u>	<u>p. 8</u>
Onderzoeksgroep	p. 8
Instrumenten	p. 10
Procedure	p. 10
Data-analyse	p. 11
<u>Hoofdstuk 3 Resultaten</u>	<u>p. 12</u>
Wat gaat er vooraf aan de plaatsing?	p. 12
Redenen plaatsing	p. 12
Motivatie	p. 13
Wat zijn de consequenties van de plaatsing voor de grootouders?	p. 14
Ouderschapsrol	p. 14
Gezondheid grootouder	p. 16
Financiën	p. 17
Wat gebeurt er met de relatie die de grootouders met de ouders hebben?	p. 18
Relatie tussen grootouders en ouders	p. 18
Relatie tussen grootouders en vader	p. 18
Relatie tussen grootouders en moeder	p. 19
Hoe ervaren de grootouders de hulpverlening die hen geboden wordt?	p. 21
Begeleiding door Pleegzorg	p. 21
Begeleiding door Bureau Jeugdzorg	p. 23
<u>Hoofdstuk 4 Conclusie en discussie</u>	<u>p. 25</u>
Conclusie	p. 25
Discussie	p. 26
<u>Literatuur</u>	<u>p. 30</u>
<u>Bijlage 1 Semi-gestructureerd interview</u>	<u>p. 33</u>
<u>Bijlage 2 Enquete</u>	<u>p. 41</u>

Samenvatting

De vraag waarop in dit onderzoek antwoord op werd gezocht is: 'Hoe beleven pleeg grootouders de pleegzorgplaatsing?'. Via de Stichting Belangenbehartiging Pleeg grootouders Nederland zijn pleeg grootouders benaderd om deel te nemen aan dit onderzoek. Middels een semi-gestructureerd interview en een enquête zijn gegevens van vierendertig pleeg grootouders verzameld. Hiervan zijn er zestien geïnterviewd en achttien hebben de enquête ingevuld. Uit het onderzoek komt naar voren dat pleeg grootouders de verandering van het opa en oma zijn naar opvoeder zijn moeilijk vinden.

Daarnaast geven zij aan dat verslaving aan alcohol of drugs, psychische problematiek bij een van de ouders en/of verwaarlozing de meest voorkomende redenen zijn waarom hun kleinkind bij hun woont. De motivatie om hun pleegkind in huis op te nemen is omdat ze willen dat ze hun kleinkind binnen de familie willen houden en niet naar een vreemd pleeg gezin of instelling. Pleeg grootouders geven aan dat ze moeite hebben om de financiën rond te krijgen. Vaak vinden ze dat de pleegzorgvergoeding te weinig is voor de kosten die ze moeten maken. De relatie tussen grootouders en ouders verlopen wisselend, waarbij er in sommige gevallen sprake is van zeer goed contact en in andere zeer slecht (bedreigingen en mishandeling). De hulpverlening door Pleegzorg wordt als wisselend ervaren, vaak afhankelijk van de persoon die de hulpverlening biedt. De hulpverlening vanuit Bureau Jeugdzorg wordt door het merendeel van de pleeg grootouders als negatief ervaren. De pleeg grootouders vinden dat de gezinsvoogden niet goed naar hun luisteren en vinden de vele wisselingen niet prettig. Ook de contactfrequentie van zowel Pleegzorg als Bureau Jeugdzorg wordt wisselend ervaren: in tijden van problemen zouden de pleeg grootouders vaker contact willen hebben. Het is dan ook van belang dat de hulpverlening deze pleeg grootouders gaat ondersteunen en begeleiden op de bovengenoemde kanttekeningen, zodat een plaatsing bij grootouders positief blijft voor zowel de grootouders maar ook voor het kleinkind.

Hoofdstuk 1 Theoretisch kader

Introductie

Aanleiding voor het onderzoek

Op 1 april 2011 stond er een artikel in de Volkskrant waarin in pleeggrootouders en hun kleinkinderen over hun ervaringen vertelden van het pleeggrootouderschap (Stoffelen, 2011). Hierin vertellen zij dat zij blij zijn dat zij hun kleinkinderen kunnen opvangen maar dat het ook wel problemen met zich mee brengt om op hogere leeftijd voor jonge kinderen te zorgen.

In Nederland wordt 36% van de pleegkinderen bij familie en vrienden geplaatst (Pleegzorg Nederland, 2010). Het grootste gedeelte daarvan woont bij grootouders. Uit verschillende onderzoeken (Bowers & Myers, 1999; Coakley, Cuddeback, Buehler & Cox, 2007; Dunne & Kettler, 2008) blijkt dat er problemen kunnen ontstaan bij grootouders die hun kleinkinderen opvangen. Men weet nog weinig over hoe de grootouders deze pleegzorgplaatsing beleven.

Zowel internationaal als in Nederland is er nog weinig onderzoek gedaan naar de situatie van pleeggrootouders. Dit soort onderzoek kan veel informatie opleveren die van belang kan zijn voor de pleegzorgwerkers en jeugdzorgwerkers waardoor zij beter tegemoet kunnen komen aan de wensen en verlangens van de grootouders. In dit onderzoek wordt geprobeerd een inventarisatie te maken van de redenen, problemen, positieve en negatieve elementen van het pleeggrootouderschap. Dit wordt onderzocht aan de hand van de volgende onderzoeksvraag: ‘Hoe beleven pleeggrootouders de pleegzorgplaatsing?’.

Netwerkpleegzorg en bestandspleegzorg

Om bovenstaande vraag goed te kunnen beantwoorden is het van belang om een aantal definities op een rijtje te zetten:

Van *pleegzorg* is sprake als een kind tijdelijk of permanent in een ander gezin gaat wonen. De definitie van een *pleegouder*, zoals die wordt gesteld in de Wet op de jeugdzorg, is ‘degene die in het kader van jeugdzorg een jeugdige die niet zijn kind of stiefkind is, als behorende tot zijn gezin verzorgt en opvoedt’ (Wet op de jeugdzorg, artikel 1, 2004). Binnen pleegzorg zijn twee typen te onderscheiden namelijk *netwerkpleegzorg* waarbij familie of vrienden het kind opvangen en verzorgen en *bestandspleegzorg* waarbij onbekenden het kind opvangen en verzorgen.

In de literatuur zijn zowel voor- als nadelen te vinden voor zowel bestandspleegzorg als netwerkpleegzorg (Bakhuizen, Oppenoorth, Quik-Schuijt, Singer, Verbraak & Weterings, 1998; Coakley, Cuddeback, Buehler & Cox, 2007; Dalm, 2009; Downie, Hay, Horner, Wichmann & Hislop, 2010; Holtan, Rønning, Handegård & Sourander, 2005; Ryan, Hinterlong, Hegar & Johnson, 2010;

Strijker, Zandberg & van der Meulen, 2001; Van den Bergh & Weterings, 2010). Bij bestandspleegzorg hebben de pleegouders vooraf een grondige screening ondergaan om te kijken of zij geschikt zijn als pleegouders. Men mag er dus vanuit gaan dat de opvoedingskwaliteiten van bestandspleegouders goed zijn en zij geschikt zijn om pleegkinderen op te vangen. Over het algemeen zijn bestandspleegouders iets hoger opgeleid in relatie tot netwerkpleegouders (Del Valle, López, Montserrat & Bravo, 2009). In hun onderzoek is 40% van de bestandspleegouders universitair opgeleid. 60% van de netwerkpleegouders, waarvan de meerderheid bestond uit pleeggrootouders, had alleen de basisschool afgemaakt. Daarnaast hebben bestandspleegouders zichzelf aangemeld als pleegouder en zijn dus zeer gemotiveerd om een pleegkind op te voeden en te verzorgen. Toch zijn er ook nadelen aan een bestandsplaatsing. Ten eerste verliest het kind vaak het contact met zijn familie. Daarnaast is de kans op een voortijdige afbreking van de plaatsing, een breakdown, drie keer zo groot bij een bestandsplaatsing dan bij een netwerkplaatsing (Chamberlain, Price, Reid, Landsverk, Fisher & Stoolmiller, 2006).

Een voordeel voor een netwerkplaatsing is dat het kind de pleegouders al kent en dat daardoor de overgang minder moeilijk is voor een kind. Soms plaatsen de ouders het kind al bij het netwerkpleeggezin voordat de hulpverlening betrokken is. Daarnaast is de kans dat een kind vaker contact met zijn ouders heeft groter dan in een bestandspleeggezin (Strijker et al., 2001). Vaak hebben de netwerkpleegouders al een band met het pleegkind waardoor ze meer zullen investeren in de relatie met hun pleegkind dan een bestandspleegouder. Ook blijft de familieband in stand en daarmee blijft vaak ook de culturele identiteit (zijnsloyaliteit) van het kind altijd behouden (Strijker et al., 2001). Dit is voor het zelfbeeld van een kind heel belangrijk. Het kind weet dan immers wie hij is en waar hij vandaan komt (Van den Bergh, Weterings & Schoenmakers, 2010).

Wanneer het voor een bestandspleeggezin niet meer mogelijk is om een pleegkind op te vangen vanwege de gedragsproblemen van het pleegkind, blijkt uit verschillende onderzoeken (Farmer, 2010; Hegar & Rosenthal, 2009; Ryan et al., 2010) dat netwerkpleeggezinnen dit volhouden. Een reden hiervoor is dat kinderen in bestandspleeggezinnen meer problemen hebben dan kinderen in netwerkpleeggezinnen (Farmer, 2010; Van den Bergh & Weterings, 2010). Echter hebben netwerkpleeggezinnen een voordeel: ze geven (het pleegkind) niet snel op (Farmer, 2010). Farmer (2010) noemt dit 'sticking power'. Hierdoor duurt de gemiddelde netwerkplaatsing langer dan een bestandsplaatsing, wat een voordeel is voor de ontwikkeling van het pleegkind. Wanneer een kind namelijk langdurig, dat wil zeggen langer dan drie jaar, in een pleeggezin verblijft, gaat zijn ontwikkeling significant vooruit, mits er sprake is van een goede opvoedingssituatie (Van den Bergh & Weterings, 2010). Het is dan wel van belang dat er door de hulpverleningsinstanties aandacht blijft voor de netwerkpleegouders omdat ze onder grote druk kunnen komen te staan als het kind gedragsproblemen laat zien en de netwerkpleegouders het kind niet willen opgeven (Farmer, 2010). Het is dan aan de hulpverlening om tijdig hulp te bieden aan de netwerkpleegouders en het pleegkind.

Toch zijn er ook nadelen van een netwerkplaatsing. Zo kan het contact dat een kind met zijn ouders heeft niet altijd goed zijn voor de ontwikkeling van het kind. Het kan voor spanningen zorgen omtrent de rol van de ouder en pleegouder en de verantwoordelijkheid. Voor netwerkpleegouders kan het moeilijk zijn om de ‘ouder’-rol vast te houden als de ouder van het kind ook aanwezig is en kinderen worden geconfronteerd met het feit dat hun ouders niet voor hun kunnen zorgen. Dit kan voor sociale, gedrags- en psychische problemen zorgen (Ryan et al., 2010). Daarnaast speelt ook de omgeving waarin het kind opgroeit een rol in zijn ontwikkeling. Wanneer een kind in een netwerkpleeggezin wordt geplaatst blijft, in een aantal gevallen, de sociale omgeving hetzelfde als waar het kind met zijn ouders in leefde en wat een negatieve invloed op zijn ontwikkeling had.

Uit de verschillende onderzoeken is niet duidelijk geworden welke van de twee, bestandspleegzorg en netwerkpleegzorg, de voorkeur verdient. Elk type heeft zijn eigen voor- en nadelen, als die met elkaar vergeleken worden kan er niet gezegd worden dat een van de twee de voorkeur boven de ander verdient. Er zal dus per kind moeten worden bekeken welke type pleegzorg voor dat kind het meest geschikt is. In het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (1990) staat dat ‘het kind recht heeft zijn of haar identiteit te behouden, zoals nationaliteit, naam en familiebanden’. Dit kan betekenen dat netwerkpleegzorg meer gewenst is dan bestandspleegzorg. Echter zoals hierboven beschreven heeft elk van deze twee types pleegzorg voor- en nadelen, het is dus aan de plaatsende instelling om te besluiten voor welke van de twee gekozen wordt. Het belangrijkste is dat het pleeggezin een heldere structuur kan bieden en positieve relaties kan stimuleren (Strijker, Zandberg & Van der Meulen, 2001).

Dit onderzoek richt zich op een specifieke groep binnen de netwerkpleegzorg namelijk de pleeggrootouders. Dit zijn grootouders die hun kleinkinderen opvangen omdat hun kinderen (de ouders) hier niet (meer) toe in staat zijn.

Redenen pleeggrootouderplaatsing

Er is een aantal redenen in de literatuur te vinden waarom grootouders hun kleinkind opnemen in hun gezin (Dunne & Kettler, 2008; Ryan et al., 2010; Spence, 2004). Een belangrijk argument is dat netwerkpleegouders en kind elkaar al kennen waardoor de overgang minder traumatisch is. Zowel netwerkpleegouders als kinderen als werkers geven aan dat dit een belangrijke reden is. Een andere belangrijke reden is dat netwerkpleegouders zich verantwoordelijk voelen voor hun familie. Als een kind uit hun familie alleen komt te staan, vinden zij het niet meer dan logisch dat zij het opvangen. Het kind hoort binnen de familie te blijven. Daarnaast vinden netwerkpleegouders vaak dat de andere vormen van zorg niet voldoende zijn. Ze zouden zwak en schadelijk voor de kinderen zijn (Spence, 2004). Ook overlijden van (een van) de ouders, middelenmisbruik, psychische stoornis van (een van) de ouders, gevangenisstraf van (een van) de ouders, ongewenste zwangerschap, onvermogen tot opvoeding van (een van) de ouders, tienerzwangerschap, huiselijk geweld, lichamelijke mishandeling,

seksueel misbruik en verwaarlozing zijn belangrijke redenen voor pleeg grootouders om hun kleinkind in huis op te nemen (Dunne & Kettler, 2008).

Uit het onderzoek van Ryan et al. (2010) naar het adopteren van een pleegkind, blijkt dat voor netwerkpleegouders een van de redenen om een kind te adopteren uit het netwerk is dat de familieband hun hiertoe 'verplicht'. Men heeft het gevoel dat ze voor hun familie moeten zorgen en niet dat anderen dat voor hun moeten doen. Dus voelen ze zich verplicht om het kind van hun zoon, dochter, broer of zus op te nemen en groot te brengen. Als aan pleeg grootouders wordt gevraagd of zij voor hun kleinkind willen zorgen doen de pleeg grootouders dit niet zonder ambivalente gevoelens. Aan de ene kant zien de grootouders de moeilijkheden waarmee een plaatsing gepaard kan gaan. Maar aan de andere kant zien zij vaak geen andere optie om het kleinkind binnen de familie te houden.

Problemen pleeg grootouderschap

Uit verschillende onderzoeken (Bowers & Myers, 1999; Coakley, Cuddeback, Buehler & Cox, 2007; Dunne & Kettler, 2008) blijkt dat er problemen kunnen ontstaan bij grootouders die hun kleinkinderen opvangen. Zo kunnen bijvoorbeeld gespannen relaties (Coakley et al., 2007) en conflicten (Dunne & Kettler, 2008) tussen ouders en grootouders een succesvolle plaatsing verhinderen en/of de stress bij pleeg grootouders vergroten. Andere factoren die een succesvolle plaatsing kunnen verhinderen zijn slechte opvoedingsstrategieën, onvermogen om om te gaan met het systeem van de jeugdzorg, tekort aan voorzieningen en het onvermogen om om te gaan met de emotionele, psychische en gedragsproblemen bij de kleinkinderen (Coakley et al., 2007). Ook kunnen pleeg grootouders te maken krijgen met lichamelijke en psychische klachten als gevolg van de stress die het pleeg grootouderschap met zich meebrengt (Dunne en Kettler, 2008). Zo blijkt uit dit onderzoek dat er een significant verschil is tussen grootouders en pleeg grootouders als het gaat om stress, angst en depressie. De mate van stress, angst en depressie bij pleeg grootouders hangt samen met de sociale, emotionele en/of gedragsproblemen van hun kleinkinderen. Wanneer de kleinkinderen sociale, emotionele en/of gedragsproblemen hadden, was de kans dat de pleeg grootouders ook psychische problemen kregen groter. In het onderzoek van Bowers en Myers (1999) zeiden veel van de grootmoeders dat "one of the hardest parts of taking care of their grandchildren was accepting their own child's life difficulties and lack of responsibility" (p.309). Dit geeft aan hoe moeilijk het voor pleeg grootouders is om de zorg voor hun kleinkinderen op zich te nemen, wanneer het met hun eigen kind mis is gegaan. Daarnaast maken sommige grootouders zich zorgen over hoe het hun pleegkinderen vergaat als zij adolescenten zijn en de grootouders een leeftijd bereiken waarop zij niet meer goed voor hun kleinkinderen kunnen zorgen (Berrick, 1997).

Vaak hebben pleeg grootouders ook te maken met kleinkinderen die door hun verleden sociale, emotionele, gedrags- en/of schoolproblemen hebben (Dunne & Kettler, 2008). Toch zijn er ook pleeg grootouders die geen problemen ervaren met hun kleinkinderen. Het blijkt dat er in deze

gezinnen een aantal protectieve factoren zijn die er voor zorgen dat er geen problemen ontstaan. Deze protectieve factoren zijn onder andere kwaliteit van familiebanden, toegang tot een veilige en stabiele omgeving voor de kleinkinderen en het einde van mishandeling en/of verwaarlozing (Dunne & Kettler, 2008).

Hulpverlening

Ook op het gebied van hulpverlening lopen pleeggrootouders tegen een aantal problemen (Dunne & Kettler, 2008; Gladstone en Brown, 2007; Gordon, McKinley, Satterfield & Curtis, 2003; Spence, 2004). Zo is het voor pleeggrootouders moeilijk om de financiering voor de zorgen van hun kleinkind rond te krijgen (Spence, 2004). Het is moeilijk om steun van de overheid te krijgen en ze worden soms slecht behandeld door overheidsinstanties. Daarnaast krijgen zij vaak ook geen tot weinig financiële steun van de ouders voor de opvoeding van hun kleinkinderen. Ook bij het zoeken van hulp bij problemen bij het kleinkind doen zich problemen voor. Zo vindt een aantal grootouders het moeilijk om bij de hulpverlening aan te kloppen omdat ze bang zijn om hun kleinkind te verliezen. Daarnaast vinden zij vaak ook de hulpverleners onvriendelijk, onbehelpzaam, en soms zelfs vijandig (Dunne & Kettler, 2007). Sommige pleeg(groot)ouders voelen zich door de hulpverlening gebruikt als 'babysitters' totdat ze weten wat de beste plek is voor een kind (Gordon et al., 2003). Toch zoeken grootouders ook de hulpverlening op. Dit doen zij als zij bezorgd zijn over de situatie waarin hun kleinkinderen verblijven of omdat hun kleinkinderen al bij hun wonen en ze dit officieel willen vastleggen. Daarnaast hebben netwerkpleegouders uitgebreide en complexe hulpvragen, ze willen meer informatie over hoe en waar ze hulp en steun kunnen krijgen bij het opvoeden van hun pleegkind (Spence, 2004). Ze ervaren problemen in de opvoeding van hun pleegkinderen die vaak gedragsproblemen hebben, maar soms ook een handicap of ziekte hebben. Netwerkpleegouders vinden het soms moeilijk om hier mee om te gaan en willen hier extra begeleiding en hulp bij hebben van professionals. Ook willen ze hulp bij het contact met de biologische ouders (Spence, 2004) omdat dit soms moeilijk kan verlopen en de rollen van zowel de pleegouder als de ouder onduidelijk kunnen zijn voor zowel het kind als de pleegouder en ouder zelf (Coakley et al., 2007). Het onderzoek van Farmer (2010) geeft aanbevelingen voor hulpverlening aan netwerkpleeggezinnen. Netwerkpleeggezinnen die oudere kinderen of kinderen met gedragsproblemen opvangen, hebben meer ondersteuning en begeleiding nodig om de plaatsing succesvol te laten voortduren. Grootouders moeten serieus genomen worden volgens Farmer (2010), en niet worden afgedaan als ongeschikt op basis van hun leeftijd of gezondheid.

Hoofdstuk 2 methoden en technieken

Om de vraag ‘Hoe beleven pleeg grootouders de pleegzorgplaatsing?’ te kunnen beantwoorden, wordt deze verdeeld in de volgende onderwerpen: ten eerste (1) is het interessant om te kijken welke redenen grootouders hebben om hun kleinkinderen op te vangen. Daarnaast (2) kan er onderzocht worden wat de positieve en negatieve kanten zijn van de pleegzorgplaatsing volgens de grootouders. Ook (3) kan er worden gekeken naar de problemen die pleeg grootouders ervaren. Als laatste (4) is het interessant om te onderzoeken in hoeverre de pleeg grootouders de hulpverlening als ondersteunend ervaren en wat zij vinden dat verbeterd kan worden.

Naast onderhavig onderzoek zijn er nog twee onderzoeken gedaan naar verwante onderwerpen. Zo heeft Duijndam (2011) onderzoek gedaan naar de ervaringen van grootouders, ouders, pleegkinderen en pleegzorgwerkers. Bakkeren (2011) heeft onderzoek gedaan naar de beleving en het functioneren van pleegkinderen in de pleegzorgplaatsing bij de grootouder. Onderling is overleg geweest over hoe dit samen aangepakt kon worden. De onderzoekers besloten dat ze samen de pleeg grootouders en pleegkinderen zouden werven voor het onderzoek om zo een voldoende groot databestand te creëren. Via de Stichting Belangenbehartiging Pleeg grootouders Nederland (SBPN) zijn pleeg grootouders benaderd om mee te doen aan dit onderzoek. De voorzitter van deze organisatie, mevr. M. Loeffen, heeft in totaal zesenvestig pleeg grootouder paren (verder grootouders genoemd) en hun kleinkinderen (pleegkinderen) bereid gevonden om deel te nemen aan dit onderzoek. Hiervan zijn er zestien geïnterviewd door de onderzoekers (W. Bakkeren en L. Vogels), de overige pleeg grootouders (30) zijn uitgenodigd om deel te nemen aan een vragenlijst via internet of hebben deze via de post toegestuurd gekregen. Twaalf grootouders hebben de vragenlijsten niet teruggestuurd of op internet ingevuld.

Onderzoeksgroep/proefpersonen

Zoals hier boven beschreven, hebben vierendertig pleeg grootouders deelgenomen aan dit onderzoek (33 grootmoeders en 32 grootvaders). De gemiddeld leeftijd van de pleeg grootmoeders is 61 jaar (N = 32) en van de pleeg grootvaders 63 jaar (N = 26). In Tabel 1 en in Tabel 2 staat een overzicht van de kenmerken van de onderzoeksgroep. Binnen de groep van vierendertig grootouders zijn er zestien geïnterviewd. Alle citaten die in de resultaten worden gegeven komen uit deze zestien interviews.

Tabel 1

Kenmerken onderzoeksgroep

Variabele	N	Missing	<i>M</i>	<i>SD</i>	Min.	Max.
Leeftijd oma	32	2	61	7,2	46	78
Leeftijd opa	26	2	62,9	6,6	53	78
Leeftijd pleegkind	31	3	12,3	5,3	2	25 ¹
Leeftijd pleegkind tijdens plaatsing	30	4	2,9	3,5	0	12
Duur van de plaatsing (in jaren)	32	2	8,6	4,8	2	18

Tabel 2

Kenmerken onderzoeksgroep

Variabele	N	Missing	Categorieën	Frequentie	Percentage
Burgerlijke status grootouders	34	0	Gehuwd	25	74
			Gescheiden	4	12
			Samenwonend	1	3
			Alleenstaand	1	3
			Weduwnaar/weduwe	3	9
Grootouders van vaders- of moederszijde	20	14	Vaderszijde	6	30
			Moederszijde	14	70
Sekse pleegkind (jongen of meisje)	34	0	Jongen	21	62
			Meisje	13	38

¹ In dit onderzoek zijn ook pleeg grootouders met kinderen boven de achttien jaar opgenomen omdat zij ook lange tijd voor deze kinderen hebben gezorgd en hun beleving een bijdrage levert aan dit onderzoek en aan toekomstig onderzoek en beleid.

Instrumenten

Er is gebruik gemaakt van een semi-gestructureerd interview (Duijndam (2011), gebaseerd op het PSI-P (Weterings & van den Bergh, 2006, Universiteit Leiden) (Bijlage 1). Het interview bestaat uit verschillende open vragen die geclusterd zijn in tien thema's: algemene gegevens, voorbereiding op de plaatsing en motivatie, functioneren van kleinkind, relatie grootouder en kleinkind, relatie grootouder en ouder, relatie ouder en kleinkind, gezondheid van de grootouder, financiële situatie, ondersteuning en hulpverlening. Van dit interview is ook een vragenlijst (Bijlage 2) gemaakt die zowel op internet als op papier kon worden ingevuld. Deze vragenlijst is korter dan het interview omdat het invullen te veel tijd zou kosten en hiermee de respons mogelijk verkleind zou worden. Daarnaast is er bij de vragenlijst voor gekozen om van een aantal open vragen gesloten vragen met meerdere antwoordmogelijkheden te maken. Bij een groot deel van de gesloten vragen werd de mogelijkheid geboden om een extra toelichting te geven. Hiervoor werd gekozen zodat het voor de pleeg grootouders makkelijker werd om in te vullen. Voor de digitale versie van de vragenlijst is gebruik gemaakt van het programma 'Lime Survey'. Op deze manier was het voor de pleeg grootouders makkelijk om deze vragen te beantwoorden en te versturen.

Procedure

Zoals eerder vermeld zijn de grootouders via de Stichting Belangenbehartiging Pleeg grootouders Nederland (SBPN) geworven. De stichting heeft namens de onderzoekers een e-mail verstuurd naar de pleeg grootouders die bekend zijn bij de stichting. Hier kwam veel reactie op. Omdat dit door de onderzoekers niet voorzien was is er gekozen om naast de interviews ook een digitale of papieren versie van het interview te maken. Toen bij de onderzoekers de namen, telefoonnummers en e-mailadressen van de pleeg grootouders die mee wilden werken aan het onderzoek bekend waren, zijn deze telefonisch benaderd om meer informatie te geven en te vragen of zij mee wilden werken aan het interview of aan de digitale/papieren versie.

De twee onderzoekers hebben in overleg de zestien interviews verdeeld, zodat ieder acht grootouders en pleegkinderen zou interviewen. Met de pleeg grootouders is een afspraak gemaakt en het interview heeft bij de pleeg grootouders thuis plaatsgevonden. Een interview duurde ongeveer 2 uur. Het interview is opgenomen om later te worden getranscribeerd, zodat analyse mogelijk was. De interviews met de pleegkinderen werden in de meeste gevallen zonder de pleeg grootouder erbij afgenomen, in enkele gevallen was de pleeg grootouder wel aanwezig bij het interview met het pleegkind omdat dat voor het pleegkind veiliger was. Door een vertrouwd persoon in de buurt te hebben is het voor het pleegkind vaak makkelijker om met een vreemde te praten. Doordat het een semi-gestructureerd interview was hadden de onderzoekers de mogelijkheid om door te vragen als de antwoorden nog niet helemaal duidelijk waren. Aan het eind van het interview werd de pleeg grootouders en pleegkinderen gevraagd of ze nog vragen of opmerkingen hadden. Daarnaast

werd ook gevraagd of er nog onderwerpen niet aan bod waren gekomen maar over welke ze nog wel iets wilden zeggen. Ook werd aan het eind gevraagd of de pleeg grootouders het uitgewerkte interview nog wilden nakijken op fouten of onjuistheden. Ook was er de mogelijkheid om nog opmerkingen toe te voegen of te verwijderen.

De pleeg grootouders die deelnamen aan de digitale versie kregen via de e-mail een toegangscode en link opgestuurd. Hiermee konden ze hun vragenlijst anoniem invullen. Aan het begin van de vragenlijst werd er uitleg gegeven over de vragenlijst en het onderzoek. Als de pleeg grootouders vragen of opmerkingen hadden konden zij via een e-mailadres dat speciaal voor het onderzoek bestemd was contact opnemen met de onderzoekers.

Een aantal pleeg grootouders wilde liever een papieren versie van de vragenlijst. Deze werd per post naar hun toegestuurd en kon middels een retourenvelop ook weer naar de onderzoekers worden teruggestuurd.

Data analyse

De interviews zijn kwalitatief met elkaar vergeleken (Boeije, 2010). Per thema werden een aantal subthema's geformuleerd. In de interviews werd er gekeken of deze thema's voorkwamen en zo ja hoe vaak en in positieve of negatieve zin. De digitale en papieren vragenlijsten zijn ingevoerd in SPSS en de data zijn vergeleken en beschreven. Een aantal gegevens van de interviews is in het databestand van de digitale en papieren vragenlijsten toegevoegd zodat deze informatie kwantitatief vergeleken kon worden. Zo werd duidelijk tegen welke problemen de grootouders aanliepen of juist niet. Er werden frequenties en percentages van een aantal variabelen berekend om zo een beeld te kunnen geven van hoe de situatie van de grootouders er gemiddeld uit ziet.

Resultaten

De resultaten zijn onder te verdelen in een aantal subgroepen. Wat gaat er vooraf aan de plaatsing (redenen plaatsing, motivatie)? Wat zijn de consequenties van de plaatsing voor de grootouders (ouderschapsrol, gezondheid grootouder, financiën)? Wat gebeurt er met de relatie die de grootouders met de ouders hebben (relatie grootouders en ouders, relatie grootouders en vader, relatie grootouders en moeder)? En tot slot, hoe ervaren de grootouders de hulpverlening die hun geboden wordt (begeleiding van Pleegzorg, begeleiding van Bureau Jeugdzorg)?

Wat gaat er vooraf aan de plaatsing?

Hier worden de resultaten van de redenen van de plaatsing, volgens de grootouders, en de motivatie van de grootouders om hun kleinkind in huis te nemen beschreven.

Redenen plaatsing

Van negenentwintig grootouders zijn gegevens bekend over de reden van de plaatsing bij de grootouders. Vijf grootouders uit hebben aangegeven dat de reden of aanleiding niet van toepassing was of hebben deze niet ingevuld. De drie meest voorkomende redenen waren verslavingen aan alcohol of drugs, psychische problematiek bij een van de ouders en/of verwaarlozing. In Tabel 3 staan de resultaten die uit de vragenlijsten en interviews naar voren komen.

Tabel 3

Reden plaatsing door geënquêteerde en geïnterviewde pleeggrootouders (N = 24)

Reden plaatsing	Aantal
Verslaving aan alcohol, drugs of gokken	11
Psychische problematiek	9
Verwaarlozing	9
Huiselijk geweld	6
Mishandeling kind	6
Overlijden ouder	2
Schulden	1

"Vader was aan de drank en moeder was cocaïne verslaafd." (Grootvader)

"Moeder was onder invloed van drugs. De ene keer ging het goed en de andere keer niet." (Grootmoeder)

"Moeder kwam na een relatie met mishandeling bij ons wonen. Uiteindelijk is zij vertrokken en is haar kind hier gebleven." (Grootouders)

Bij een aantal grootouders is er sprake van een combinatie van een aantal redenen voor de plaatsing van hun kleinkind bij hen, gemiddeld genomen is er volgens de grootouders sprake van twee redenen. Een grootouder geeft bijvoorbeeld aan dat er sprake is van alcohol en drugsmisbruik, maar daarnaast is er ook nog sprake van huiselijk geweld. In totaal zijn er elf grootouders die twee of meer redenen aangeven waarom hun kleinkind bij hun woont. Er zijn twee grootouders die drie redenen aangeven voor de uithuisplaatsing.

"De mishandeling, bedreigingen, fysiek echt gewelddadig, drugs en alcohol. Van beide ouders... Mijn man werd in elkaar geslagen door onze ex-schoonzoon. Helemaal kort, ziekenhuis in alles gebroken." (Grootmoeder)

Motivatie

Uit de interviews (N=16) is gebleken dat grootouders verschillende motivaties aangeven waarom zij voor hun kleinkind zorgen, zie Tabel 4. Negen grootouders geven aan dat zij hun kleinkind binnen de familie wilde houden. En dat het omdat het familie is voor hun vanzelfsprekend is dat zij hun kleinkind opvangen. Daarnaast geven zes grootouders aan dat de liefde voor hun kleinkind de motivatie was om hem/haar in huis te nemen. Vijf grootouders gaven aan dat zij niet wilden dat hun kleinkind naar een neutraal pleeggezin of tehuis zou gaan. Het kleinkind moest bij bekenden blijven. Vier grootouders noemde de band die ze met hun kleinkind hadden voor de plaatsing als motivatie om het kleinkind in huis te nemen. Nog eens vier grootouders noemden gezelligheid in huis als motivatie. Twee grootouders noemden dat als ze hun kleinkind niet in huis zouden nemen, zij het dan niet meer zouden zien, omdat er dan geen contact tussen grootouders en kleinkind zou worden georganiseerd. Tot slot gaven twee grootouders aan dat het hun plicht als grootouders was om voor hun kleinkind te zorgen. In een van deze gevallen had dit ook te maken met hun cultuur.

"Ik kende Jongen al goed. Ik zag hem dagelijks en hij logeerde vaak hier. Ik wist hoe Moeder de opvoeding deed. Zij had gezegd: "Ik wil Jongen opvoeden zoals je mij hebt opgevoed."" (Grootmoeder)

"De gezelligheid en de gezelschap. In plaats van weer alleen zijn is het fijn om weer te kunnen zorgen." (Grootmoeder)

"Ik houd van het kind en ik vind dat ze het beste bij ons kunnen zijn." (Grootmoeder)

"Als we het niet gedaan hadden, dan hadden we ze nooit meer gezien." (Grootvader)

"Ik denk omdat ik dat aangegeven heb en omdat ik het belangrijk vond dat hij in de familie bleef." (Grootmoeder)

"We vonden het geen optie dat de kinderen naar een tehuis zouden gaan." (Grootouders)

"Ik vind het ook gewoon mijn plicht. Ik denk dat mensen die dit niet zouden doen, teveel van zichzelf houden." (Grootmoeder)

Tabel 4 Motivatie plaatsing volgens geïnterviewde pleeg grootouders (N=16)

Motivatie plaatsing	Aantal
Familie	9
Houden van/liefde voor kind	6
Niet bij vreemden wonen/tehuis	5
Band met het kind	4
Gezelligheid	4
Anders kleinkind nooit meer zien	2
Plicht	2

Wat zijn de consequenties van de plaatsing voor de grootouders?

Hier worden de gevolgen van de plaatsing wat betreft de rolverandering, de gezondheid en de financiële situatie van de grootouders beschreven.

Ouderschapsrol

Vierentwintig grootouders ervaren de ouderschapsrol als positief, zes grootouders ervaren de ouderschapsrol als negatief, zie Tabel 5. Een van de redenen die grootouders geven waarom ze de ouderschapsrol als negatief ervaren is dat ze zich te oud voelen om voor een jong kind te zorgen. Daarnaast vinden ze dat hun kleinkind bij de ouder hoort op te groeien. Een andere grootouder noemt dat hij meer verantwoordelijkheid voelt dan bij zijn eigen kinderen en dat hij daarom beschermender is. Ook vinden ze dat hun leven erg veranderd is, ze kunnen niet meer de dingen doen die ze voordat ze hun kleinkind opvingen deden. Veel grootouders hadden een beeld gevormd van hun pensioen, dat beeld is nu veranderd nu ze hun kleinkind opvoeden.

“Nou zo hoort het niet zeggen we altijd. Zo moet het niet, ze hadden gewoon bij hun ouders moeten zijn. En gewoon een leventje zoals het hoort eigenlijk. Maar het is niet anders dus we hebben hier echt samen definitief voor gekozen dus het is goed.”

(Grootmoeder)

“Het heeft impact op ons eigen leven, we moeten onszelf soms wegcijferen. Ons leven is anders gegaan dan we gedacht hadden. We staan tussen hem en zijn moeder in.”

(Grootvader en grootmoeder)

Tabel 5

Ervaring ouderschapsrol volgens geënquêteerde en geïnterviewde pleeg grootouders (N=32)

	Frequentie	Percentage
Positief	24	75
Negatief	6	19
Geen mening	2	6
Totaal	32	100

Alle grootouders geven aan dat ze de overgang van oma en/of opa naar opvoeder heel moeilijk vinden. Ze vinden het lastig dat ze voorheen opa en oma konden zijn en dus weinig aan opvoeding hoefden te doen en hun kleinkind lekker konden verwennen. Nu ze opvoeders zijn moeten ze regels stellen, deze overgang vinden zij moeilijk. Daarnaast maken bijna alle grootouders zich zorgen om de toekomst van hun kleinkind. Wat gebeurt er met hun kleinkind als zij er niet meer voor kunnen zorgen? Is de familie dan bereid om het kleinkind op te vangen of moet het dan op eigen benen staan? Een andere vraag die velen stellen is of de toekomst van hun kleinkind er net zo uit komt te zien als hun eigen kind, vol met problemen?

“Ik werd van grootouder, opvoeder. Ik moest regels stellen. Ik ben ook strenger tegen andere kleinkinderen nu. Ik kan niet meer alles door de vingers zien. Ik probeer ook lekker ‘gek’ te doen. Maar bij hem moet ik er ook goed op letten dat we daarna weer in de juiste structuur komen. In het weekend doen we ook leuke dingen. Door de weeks ben ik echt aan het opvoeden.” (Grootmoeder)

“Het is echt een aparte groep. Iedere grootouder die voor zijn kleinkind zorgt, die heeft een kind waar het niet goed mee is gegaan. Dus de meesten die hebben dan ook nog schuldgevoelens van met mijn kind is het niet goed gegaan. En daarom, maar wie weet

heb ik iets over het hoofd gezien bij mijn eigen kind en gaan we weer doen bij mijn kleinkind.” (Grootmoeder)

“ Ik heb de ouderschapsrol door de jaren heen omarmd.”(Grootmoeder)

“Wij ervaren onze rol als netwerkpleegouders wel als zwaar, maar vinden ook dat we onze kleinzoon niet in de steek kunnen laten. Het is onze plicht om te doen wat we kunnen.”(Grootmoeder)

*“Ik heb gewoon een kind gekregen. Ik ben twaalfjaar niet op wintersport geweest.”
(Grootmoeder)*

Gezondheid grootouder

Tien grootouders geven in de interviews aan lichamelijke klachten te hebben. De meeste grootouders zeggen hierbij wel dat, ondanks dat zij problemen hebben met hun gezondheid, dit geen negatieve invloed heeft op de opvoeding en verzorging van hun kleinkinderen.

*"Ja voor mijn doen gaat het goed met mijn gezondheid. Ik heb MS, de ene dag gaat het wat beter als de andere dag, maar daar merken de kinderen heel weinig van."
(Grootvader)*

Tabel 6 Gezondheid ervaren door geënquêteerde en geïnterviewde pleeg grootouders (N=33)

	Frequentie	Percentage
Goed	25	76
Zwaar	8	24
Totaal	33	100

Driekwart van de grootouders geeft aan hun gezondheid als goed te ervaren.

"Het gaat ons steeds beter af om voor een jong kind te zorgen. Het eerste jaar waren we erg moe. In het begin vergt het ontzettend veel. Je bent ook emotioneel vreselijk door elkaar geschud en uitgeput." (Grootouders)

Daarnaast blijkt uit de interviews dat zes grootouders aangeven dat hun leeftijd een rol speelt in hoe zij de plaatsing ervaren. De meesten geven echter aan dat zowel hun gezondheid als hun leeftijd geen negatieve invloed heeft op de opvoeding en verzorging van hun kleinkinderen. Daarnaast geven drie grootouders aan dat zij vinden dat het opvangen van hun kleinkinderen hen jong houdt. Twee

grootouders geven aan dat zij vrienden hebben verloren doordat zij een ander leven kregen dan hun leeftijdgenoten. Daarnaast geven vier grootouders aan dat zij steun van hun familie ervaren en dit prettig vinden omdat ze op die manier tijd hebben om op te laden.

"Ik ben weleens blij dat hij er een weekend niet is. Nu effe het weekend zonder hem is ook effe lekker uitrusten." (Grootmoeder)

Uit de interviews kwam ook naar voren dat zes grootouders aan gaven dat zij (psychisch) moe zijn. Het kost hun veel energie om voor (kleine) kinderen en pubers te zorgen.

"Gaat prima, alleen als er dit soort dingen gebeuren dan ben ik wel heel moe, heel moe in mijn hoofd." (Grootmoeder)

"Ik heb mijn lijf en mijn lichaam tegen, maar voor de rest gaat het goed. Ik heb soms bijslaap-dagen nodig. Dan slaap ik ook echt wat extra. Bijvoorbeeld breng ik hem dan naar school en dan ga ik terug in bed." (Grootmoeder)

Financiën

Een van de problemen die door pleeg grootouders wordt ervaren is dat ze moeite hebben om hun financiën rond te krijgen. Achtentwintig grootouders ontvangen een pleegzorgvergoeding (of een ander soort vergoeding bijv. wezengeld) voor de opvang van hun kleinkind. Van deze achtentwintig pleeg grootouders zegt een derde van de grootouders dat ze met moeite kunnen rondkomen. Twee grootouders zeggen dat ze niet kunnen rondkomen. Zeventien grootouders kunnen rondkomen met de pleegzorgvergoeding erbij. Bij de overige zes pleeg grootouders is er geen sprake van een pleegzorgvergoeding vanwege een vrijwillige plaatsing (N = 2) of omdat er sprake is van een voogdijmaatregel (N = 4) waarbij de voogdij bij beide grootouders ligt.

De grootouders die zeggen dat ze moeilijk rond kunnen komen, vinden in de meeste gevallen dat de pleegzorgvergoeding te weinig is in vergelijking met de kosten die er gemaakt moeten worden, zo blijkt uit de interviews. Er blijft geen geld over voor extra's en grootouders moeten zelf vaak nog een deel bijleggen. In een aantal gevallen heeft een kleinkind ook speciale behoeften zoals speciale kleding wegens een handicap of medicijnen die niet volledig vergoed worden.

"Ik vind gewoon als hij straks moet gaan studeren en dan gaat het veranderen en hij, gymnasium is ook duur, een Rome-reisje hier en noem maar op." (Grootmoeder)

"We werken liever wat minder en dat we toch veel tijd met elkaar hebben."
(Grootmoeder)

Wat gebeurt er met de relatie die de grootouders met de ouders hebben?

Beschreven wordt hoe vaak er nu contact is tussen de grootouders en de ouders en in hoeverre de relatie tussen de grootouders en de ouders is veranderd.

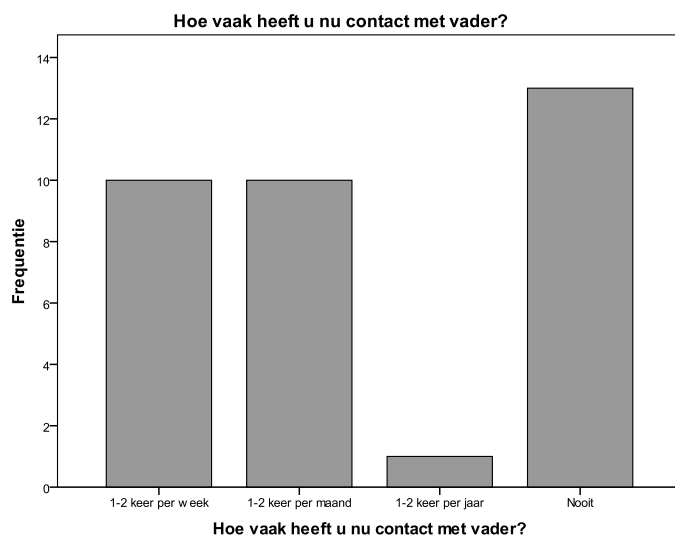
Relatie grootouders en ouders

De relatie tussen grootouders en ouders wordt door de grootouders wisselend ervaren. De ene grootouder heeft heel goed contact met de ouder(s) van hun kleinkind. De andere grootouder heeft helemaal geen contact met de ouder(s) of alleen via Bureau Jeugdzorg. De contacten tussen enerzijds grootouders en vader en anderzijds grootouders en moeder kunnen nogal verschillen. Hieronder worden de resultaten uitgesplitst.

“En die rechter zei dat hij nog nooit meegemaakt had dat beide ouders volmondig instemden dat ons kleinkind hier mocht blijven wonen. Beter als bij ons kon hij niet krijgen. En wat moeder zei, wat hun hem kunnen geven zal ik van m'n leven lang nooit kunnen geven.” (Grootmoeder)

Relatie grootouders en vader

Dertien grootouders geven aan dat zij geen contact hebben met vader. Tien grootouders geven aan dat zij een tot twee keer per week contact hebben met vader. En nog eens tien grootouders geven aan dat vader een tot twee keer per maand contact hebben met hun. Een grootouder geeft aan hij een tot twee keer per jaar contact heeft met vader, zie Figuur 1.

Figuur 1

Contactfrequentie grootouders en vader volgens geënquêteerde en geïnterviewde pleeg grootouders (N= 34)

Acht grootouders geven aan dat het contact met vader sinds het begin van de plaatsing is verbeterd. Tien grootouders geven aan dat hun contact met vader hetzelfde is gebleven en elf geven aan dat het contact is verslechterd, zie Tabel 7. Uit de interviews met de grootouders blijkt dat veel grootouders (N = 10) aangeven dat zij slecht contact hebben met vader. Vijf grootouders geven aan dat zij goed contact hebben met vader. In de gevallen waarin de grootouder aangaf dat er geen of slecht contact is tussen grootouders en vader, was sprake van bedreiging van de grootouders door vader, mishandeling van een van de grootouders door vader, zit vader in de gevangenis of heeft daarin gezeten of verbleef of woonde in het buitenland.

“Het contact met onze zoon is plezierig, alleen hebben we moeite met het feit dat hij geen verantwoordelijkheid neemt voor zijn zoon.” (Grootvader)

“Hij belt elke zaterdag en dan zegt hij ‘Is het goed als ik een kopje kom drinken?’. Nou en dan komt hij zondagochtend even koffie drinken. Vroeger was het een half uurtje, tegenwoordig is het tien uur komen en hij gaat half twee weg.” (Grootmoeder)

“Moeder is overleden. Zij is vermoord door haar ex-partner. Vader heeft het kind niet erkend. Hij is opgenomen met TBS.” (Grootmoeder)

Tabel 7

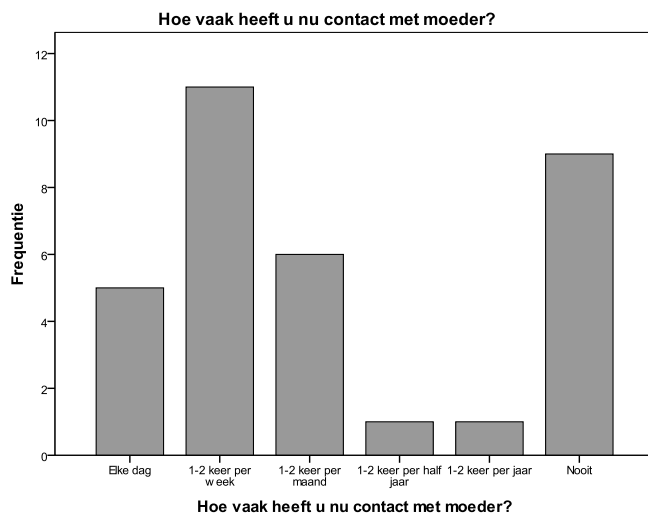
Relatie grootouders en vader volgens geënquêteerde en geïnterviewde pleeg grootouders (N=29)

	Frequentie	Percentage
Verbeterd	8	28
Hetzelfde gebleven	10	34
Verslechterd	11	38
Totaal	29	100

Relatie grootouders en moeder

Voor het contact tussen de grootouders en moeder geldt dat vijf grootouders dagelijks contact hebben met de moeder van hun kleinkind. Elf grootouders hebben een tot twee keer per week contact met de moeder. Zes grootouders hebben een tot twee keer per maand contact met moeder. Eén grootouder heeft een tot twee keer per half jaar contact met moeder. En één grootouder heeft een tot twee keer per jaar contact met moeder. Ten slotte hebben negen grootouders helemaal geen contact met de moeder van hun kleinkind, zie Figuur 2.

“We bellen 6 á 7 keer per dag. Zij komt 2 á 3 keer per week langs. Het contact is wel intensiever geworden. Ik wil haar betrekken bij de opvoeding van D.” (Grootmoeder)

Figuur 2

Contactfrequentie grootouders en moeder volgens geënquêteerde en geïnterviewde pleeg grootouders (N=33)

Dertien grootouders geven aan dat het contact met moeder sinds het begin van de plaatsing is verbeterd. Acht grootouders geven aan dat hun contact met moeder hetzelfde is gebleven en negen geven aan dat het contact is verslechterd, zie Tabel 8. Uit de interviews met de grootouders blijkt dat acht grootouders aangeven dat zij goed contact hebben met moeder. Zes grootouders geven aan dat zij slecht contact hebben met moeder. In deze gevallen was er sprake van bedreiging en/of mishandeling van de grootouder door of in opdracht van moeder of zit moeder in de gevangenis of heeft daar gezeten. Daarnaast zijn er twee moeders overleden, een is vermoord door haar ex-partner, de ander is overleden aan de gevolgen van drugsmisbruik.

“Met moeder is het contact wat gedwongen, we moeten het contact onderhouden voor onze kleinzoon.” (Grootvader)

“Het was ook de ergste dag van mijn leven hoor. We kregen er wel twee kinderen bij, maar we raakten er wel een kwijt.” (Grootmoeder)

Tabel 8

Relatie grootouders en moeder volgens geënquêteerde en geïnterviewde pleeggrootouders (N=30)

	Frequentie	Percentage
Verbeterd	13	43
Hetzelfde gebleven	8	27
Verslechterd	9	30
Totaal	30	100

Hoe ervaren de grootouders de hulpverlening die hen geboden wordt?

Hier worden de resultaten beschreven van de ervaringen van grootouders met de hulpverlening. Er wordt onderscheid gemaakt tussen begeleiding door Pleegzorg en begeleiding door Bureau Jeugdzorg.

Begeleiding door Pleegzorg

Over het algemeen wordt Pleegzorg als positief ervaren, ongeveer twintig geënquêteerde grootouders zeggen dit contact als positief te ervaren. In deze gevallen is Pleegzorg vaak aanwezig en goed bereikbaar voor de grootouders. Echter hangt het heel erg van de persoon van de pleegzorgwerker af hoe Pleegzorg wordt ervaren. Uit de interviews blijkt dat acht grootouders Pleegzorg als positief te ervaren. Zij geven aan steun en betrokkenheid te ervaren. Drie grootouders geven hierbij wel aan dat Pleegzorg weinig kan doen zonder toestemming van Bureau Jeugdzorg. De reden hiervoor is dat Bureau Jeugdzorg de wettelijke verantwoordelijkheid vanwege de ondertoezichtstelling heeft en dus alleen zij belangrijke beslissingen mag nemen. Wil Pleegzorg dan iets veranderen, dan moeten zij dit met Bureau Jeugdzorg overleggen.

“Als er problemen zijn dan bespreken we die met de pleegzorgwerker.” (Grootmoeder)

“Wij ervaren het contact met de pleegzorgwerker als betrokken en plezierig. Het is verder weinig helpend, wij redden het wel. We hebben natuurlijk ook een stukje verplichting om de pleegzorgwerker te informeren.” (Grootvader)

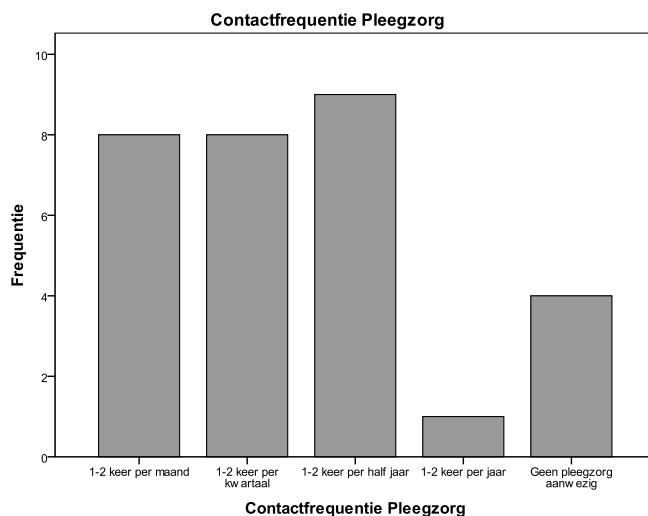
Eén grootouder geeft aan Pleegzorg als een bedreiging te zien, hij is bang dat de kleinkinderen weggehaald zullen worden. Vier grootouders geven aan Pleegzorg als negatief te ervaren. Hierbij geven ze aan dat ze Pleegzorg oppervlakkig vinden of dat het niet klikt met de pleegzorgwerker. Soms zijn er situaties ontstaan waarbij het vertrouwen tussen de pleegzorgwerker en de grootouder is verdwenen.

“De pleegzorgwerker ging er ver over door, daardoor had ik geen vertrouwen meer in de pleegzorgwerker.” (Grootmoeder)

“Daar hebben we ook slechte ervaringen mee. De eerste was erg goed, die hebben we ook jaren gehad natuurlijk. En de laatste drie, dat was gewoon helemaal niets. Omdat ze hun eigen problemen hadden.” (Grootvader en grootmoeder)

Daarnaast is er ook nog gekeken naar de contactfrequentie tussen pleegzorg en de grootouders. Mogelijk speelt dit ook een rol in de beleving van de kwaliteit. In Figuur 3 een overzicht van de contactfrequentie tussen pleegzorg en de grootouders.

Acht grootouders geven aan een tot twee keer per maand contact te hebben met Pleegzorg. Nog eens acht grootouders geven aan een tot twee keer per kwartaal contact te hebben met Pleegzorg. Negen grootouders hebben een tot twee keer per jaar contact met Pleegzorg en één grootouder heeft een tot twee keer per jaar contact met Pleegzorg. Daarnaast is er één grootouder waar geen sprake is van Pleegzorg, deze grootouder zorgt op vrijwillige basis zonder begeleiding van Pleegzorg voor het pleegkind. Van zeven grootouders is onbekend of ze pleegzorgbegeleiding hebben en zo ja, hoe vaak ze dit contact hebben.

Figuur 3

Contactfrequentie tussen grootouders en Pleegzorg volgens geënquêteerde en geïnterviewde pleeg grootouders (N=30)

Begeleiding door Bureau Jeugdzorg

Zeven grootouders geven aan positief contact te hebben met Jeugdzorg. Uit de interviews blijkt dat sommige grootouders steun ervaren van de gezinsvoogden en dat zij bij hen terecht kunnen als zij problemen hebben.

“De eerste gezinsvoogd kwam ook alle afspraken na. Dan zei ze dat is mijn taak, niet jouw taak, maak je nergens druk over, ik benader de ouders.” (Grootmoeder)

“Ik vond wel dat de gezinsvoogd behoorlijk vertrouwen in mij had, dus hij was niet zo iemand die achter mij aan zat zeg maar. Maar als er wat was of als ik iets moest weten of als er iets was dat hij moest weten, dan wisten we elkaar wel te vinden. Ik heb een gezinsvoogd gehad van het begin tot het einde. Ik heb het als prettig ervaren. Ik heb hem gewoon als iemand ervaren die gewoon, net als ik al zei, ik heb het gevoel gehad dat hij vertrouwen in mij had.” (Grootmoeder)

Twee grootouders gaven aan geen mening te hebben over Jeugdzorg. Acht grootouders gaven aan het contact met Jeugdzorg als negatief te ervaren. Uit de interviews blijkt dat er een aantal redenen is waarom Jeugdzorg als negatief wordt ervaren. Ten eerst vinden grootouders dat er niet goed naar hun geluisterd wordt. Daarnaast is er geen vertrouwen in Jeugdzorg en worden afspraken niet nagekomen. Ook vinden de grootouders de vele wisselingen tussen gezinsvoogden vervelend. Vier grootouders geven aan dat zij vinden dat het systeem van de Jeugdzorg niet goed functioneert.

“Ik vind jeugdzorg... vind ik toch altijd, A. (de eerste gezinsvoogd) dat was prima, die we dus, die nu ziek is dan. Daar kon ik gewoon eerlijk tegen zijn als mij iets dwars zat of zo. Maar die andere. Ik vond gewoon, ze zijn te veel voor ouders, te veel. Totdat A. wakker geschud werd van er is daar heel veel aan de hand die had het toen door, maar daarvoor nee echt niet. Dat lag aan een verkeerd beleid. Ik vind het gewoon een verkeerd beleid. Nou toch alles nog proberen met die ouders. Ik denk dat degene die bij jeugdzorg werken te jong zijn, te weinig ervaring hebben. En als ik vertelde wat er was gebeurd, dan geloofden ze ons niet maar die ouders wel. Tot dat het fout ging, toen wisten ze van oma heeft altijd de waarheid gesproken en ouders hebben gelogen. Dat vond ik raar dat ze dat niet inzagen.” (Grootmoeder)

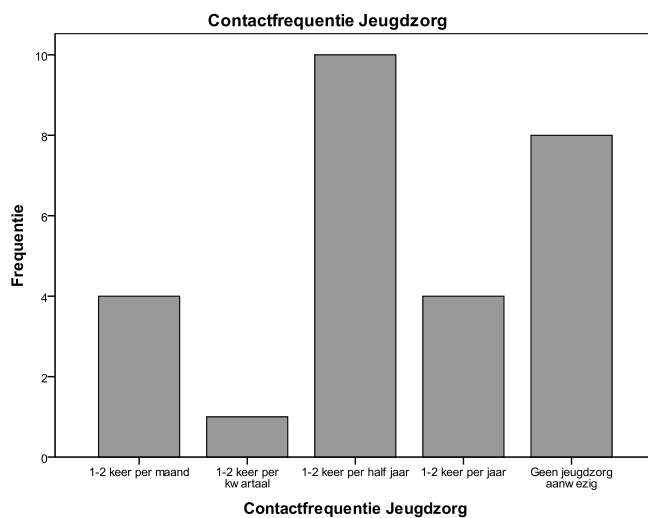
“Ik moest op wat voor manier dan ook me eigen bewijzen tegenover jeugdzorg.” (Grootmoeder)

“Ik was zo bang dat ze de kinderen weg zouden halen. Dat ze ergens anders heen moesten. Ik was echt bang. Heel raar, ik durfde haast niks te zeggen. Altijd maar zwijgen, ik hield echt mijn mond wel.” (Grootmoeder)

“Strijken, ik was aan het strijken, het kind vloog naar beneden, allemaal zulke dingen. Ik vind gewoon pleegouders moeten die informatie hebben, wat is het kind aangedaan, waar komt het kind mee. Dan kan je daar rekening mee houden. Want je maakt een kind onnodig bang.” (Grootmoeder)

Vier grootouders geven aan een tot twee keer per maand contact te hebben met Jeugdzorg, zie Figuur 4. Eén grootouder geeft aan een tot twee keer per kwartaal contact met Jeugdzorg te hebben. Tien grootouders hebben een tot twee keer per half jaar contact met Jeugdzorg. Daarnaast hebben vier grootouders een tot twee keer per jaar contact met Jeugdzorg. Eén grootouder geeft aan dat er geen Jeugdzorg aanwezig is bij hen. Zeven grootouders geven aan dat er geen jeugdzorg aanwezig is, dit is het geval als de grootouders zelf de voogdij hebben of als er sprake is van een vrijwillige plaatsing en ouders zelf nog de voogdij hebben.

Figuur 4

Contactfrequentie tussen grootouders en Jeugdzorg volgens geënquêteerde en geïnterviewde pleeg grootouders (N=27)

Conclusie en discussie

Conclusie

In deze conclusie wordt een antwoord gegeven op de hoofdvraag die uit de inleiding naar voren gekomen: ‘Hoe beleven pleeg grootouders de pleegzorgplaatsing?’. Om deze vraag goed te kunnen beantwoorden worden er eerst een aantal deelvragen beantwoord: ‘Welke redenen hebben grootouders om hun kleinkind op te vangen?’, ‘Wat zijn de positieve en negatieve kanten van de pleegzorgplaatsing volgens de grootouders?’, ‘Welke problemen ervaren de pleeg grootouders?’ en ‘In hoeverre ervaren de pleeg grootouders de hulpverlening als ondersteunend en wat vinden zij dat verbeterd kan worden?’.

Welke redenen hebben grootouders om hun kleinkind op te vangen?

De redenen dat grootouders met de plaatsing bij hen akkoord zijn gegaan is over het algemeen hun liefde voor hun kleinkind en dat zij het kind binnen de familie willen houden. Voornamelijk wordt er gesproken van verslavingsproblematiek van de (een van de) ouders, psychische problematiek van de (een van de) ouders of een van de verschillende vormen van kindermishandeling als reden voor de plaatsing.

Wat zijn de positieve en negatieve kanten van de pleegzorgplaatsing volgens de grootouders?

De grootouders geven aan dat er aan de plaatsing zowel positieve als negatieve kanten zitten. Zo zien grootouders de verandering van ouderschapsrol als lastig: ze moeten omschakelen van het opa en oma zijn en verwennen, naar het opvoeden en dus regels en grenzen stellen. Toch vinden de grootouders het ook fijn om hun kleinkind op te kunnen vangen en halen hier plezier en gezelligheid uit.

Het grootste gedeelte van de pleeg grootouders ervaart hun gezondheid als goed. Soms hebben ze wel lichamelijke klachten maar ze geven aan dat dit geen invloed heeft op de opvoeding en verzorging van hun kleinkind. Sommige grootouders geven wel aan dat het vermoeiend is om voor (jonge) kinderen te zorgen.

Wat betreft de financiële situatie geven de grootouders aan dat de pleegzorgvergoeding die zij krijgen te weinig is om goed van rond te kunnen komen.

Welke problemen ervaren de pleeg grootouders?

Grootouders ervaren zoals hierboven al genoemd problemen met de financiën, zij vinden het vaak onvoldoende om een pleegkind mee op te kunnen voeden. Naast financiële problemen ervaren de grootouders ook regelmatig problemen met de ouders van hun kleinkind. Hierin zijn echter wel grote verschillen te zien. Sommige grootouders hebben heel goed contact met de ouders van hun kleinkind. Anderen zien de ouders van hun kleinkind nooit. Ook de kwaliteit van het contact wisselt. In een beperkt aantal gevallen is er sprake geweest van zeer ernstig geweld tegen de grootouders.

In hoeverre ervaren de pleeg grootouders de hulpverlening als ondersteunend en wat vinden zij dat verbeterd kan worden?

In hoe de grootouders de hulpverlening ervaren, zit een groot verschil tussen hoe zij Pleegzorg ervaren en hoe zij Bureau Jeugdzorg ervaren. Pleegzorg wordt over het algemeen als positief ervaren. Uit het onderzoek blijkt wel dat dit ook afhangt van de persoon van de pleegzorgwerker. Veel grootouders hebben veel verschillende pleegzorgwerkers gehad en geven aan dat er veel verschil in de manier van werken zit. De meningen over Bureau Jeugdzorg zijn wat meer verdeeld. In een aantal gevallen wordt de gezinsvoogd als zeer positief ervaren. Ook hier wordt gezegd dat dit persoonsafhankelijk is. De grootouders die Bureau Jeugdzorg als negatief ervaren, vinden dat er niet goed naar hen geluisterd wordt. Daarnaast vinden de meeste grootouders het vervelend dat er steeds wisselingen van gezinsvoogden zijn. Grootouders geven daarnaast aan dat zij Bureau Jeugdzorg niet vertrouwen. Over de contactfrequentie van zowel Pleegzorg als Bureau Jeugdzorg kan gezegd worden dat dit volgens de grootouders vaak aan de lage kant is.

Hoe beleven pleeg grootouders de pleegzorgplaatsing?

Als beantwoording op de hoofdvraag kan gezegd worden dat grootouders blij zijn dat zij voor hun kleinkind kunnen zorgen als de ouder dit zelf niet kan. Grootouder halen plezier en energie uit het opvoeden van hun kleinkind. Zij lopen echter tegen veel problemen aan en hebben daar ondersteuning ofwel vanuit het eigen netwerk ofwel van de hulpverlening nodig. Hulpverleners zouden meer aandacht moeten hebben voor de specifieke behoeften die grootouders, die hun kleinkind opvangen, nodig hebben.

Discussie

Door de kleine populatie is generalisatie naar de gehele populatie van pleeg grootouders niet mogelijk. Hoewel er geprobeerd is om pleeg grootouders uit het hele land te laten participeren is het vooral de populatie in de Randstad geweest die deel heeft genomen aan het onderzoek. Dit onderzoek kan als basis gebruikt worden voor vervolgonderzoek naar de situatie en beleving van pleeg grootouders. Een mogelijk onderwerp voor vervolgonderzoek zou kunnen zijn: de samenwerking tussen grootouders en hulpverlening. Uit dit onderzoek blijkt dat hier meer aandacht aan zou kunnen worden besteed door de hulpverlening. Ook de wijze waarop de samenwerking tot stand zou moeten komen, zou een onderwerp kunnen zijn voor onderzoek.

Gedurende de dataverzameling bleek dat er veel interesse was voor deelname aan dit onderzoek. Hier was door de onderzoekers niet op gerekend, omdat de populatie uit een kleine groep bestaat en deze verspreid over het land woont. Daarnaast is het een druk leven dat de pleeg grootouders leiden, waardoor zij mogelijk geen tijd en motivatie zouden hebben voor deelname aan dit onderzoek. Echter bleek het tegenovergestelde waar. De onderzoekers hadden gehoopt op een onderzoeksgroep van ongeveer zestien. Dankzij de grote interesse werden dit er vierendertig.

Tijdens de data-analyse bleken er verschillen tussen de geënquêteerde grootouders en de geïnterviewde grootouders. Er bleek bijvoorbeeld tijdens de interviews wat de motivatie van de grootouders was om hun kleinkind in huis te nemen. In de enquêtes werd hier niet naar gevraagd. Ook werd uit de interviews over het onderwerp ‘gezondheid’ duidelijk dat ook al ervaren grootouders gezondheidsproblemen, dit volgens de grootouders niet van invloed is op de opvoeding van hun kleinkind. In de enquête werd niet gevraagd of gezondheidsproblemen van invloed waren op de opvoeding van hun kleinkind. In een volgende onderzoek zou de enquête moeten worden aangepast om ook de gevolgen voor de kleinkinderen van problemen die de grootouders ervaren in kaart te brengen. Ook de kwaliteit van de contacten tussen grootouders en ouders of hulpverlening werd anders beoordeeld door de grootouders in de interviews dan in de enquêtes. Mogelijk zijn deze verschillen veroorzaakt door het verschil tussen de persoonlijke interviews en schriftelijke en digitale enquêtes: in de interviews werden open vragen gesteld waardoor grootouders hier uitgebreid antwoord op konden geven en uitgebreidere informatie gaven. Er is uit een interview meer informatie te verkrijgen waardoor een beter beeld van de situaties van grootouders kan worden geschetst dan alleen bij enquêtes zou kunnen. In sommige gevallen gaven de grootouders zo uitgebreid antwoord dat ze meer vertelden dan dat er werd gevraagd en er zo ook andere onderwerpen aanbod kwamen die interessant waren voor het onderzoek. Een voorbeeld hiervan is dat een aantal grootouders aangaven dat nu ze hun kleinkind in huis hebben zij zich jonger voelen. In de enquêtes werden vooral gesloten vragen gesteld over dezelfde onderwerpen als in de interviews, maar doordat er geen ruimte was voor extra informatie is er niet zo uitgebreid antwoord gegeven als in de interviews. Mogelijk komt dit ook omdat pleeg grootouders meer vertellen tijdens een gesprek met een interviewer dan ze in een enquête zouden opschrijven.

Wat ook is opgevallen tijdens het onderzoek, echter hier niet in is meegenomen, maar wel relevant zou kunnen zijn voor vervolgonderzoek, is dat het kind in de meeste gevallen al bij de grootouders woonde en de plaatsing achteraf akkoord werd bevonden door de kinderrechter of Bureau Jeugdzorg. Andere onderwerpen voor vervolgonderzoek zouden ‘de beleving van pleeg grootouders in relatie tot de kwaliteit van de ontwikkeling van het kind’ en ‘de beleving van pleeg grootouders in relatie tot de kwaliteit van de hulpverlening’ kunnen zijn. In het huidige onderzoek is alleen beschreven hoe pleeg grootouders de plaatsing beleven. In vervolgonderzoek zou kunnen worden onderzocht of er een verband is tussen de beleving en de kwaliteit van de opvoeding/ontwikkeling van het kleinkind en de kwaliteit van de hulpverlening. Mogelijk speelt de beleving van de plaatsing door de grootouder een rol bij de opvoeding en daarmee ook de ontwikkeling van hun kleinkind. Daarnaast zal de kwaliteit van de hulpverlening ook een rol spelen bij de beleving van de plaatsing. Er kan verwacht worden dat wanneer pleeg grootouders geen goede hulpverlening krijgen zij de plaatsing als zwaar of negatief ervaren en hierdoor een minder goede opvoeding kunnen bieden waardoor de ontwikkeling van het kleinkind in het geding komt. Dit zou voor vervolgonderzoek een hypothese kunnen zijn.

Uit de literatuur (Dunne & Kettler, 2008) komen dezelfde redenen voor de plaatsing naar voren als de redenen die pleeg grootouders in dit onderzoek aangaven. Ook ten aanzien van de motivatie wordt een overeenkomst met de literatuur gevonden in dit onderzoek. Pleeg grootouders geven aan dat zij niet willen dat hun kleinkind naar een residentiële instelling of naar een onbekend pleeg gezin gaat. Spence (2004) geeft aan dat in zijn onderzoek netwerkpleegouders ook aangeven dat andere vormen van zorg, zoals residentiele zorg en bestandspleegzorg, niet voldoende zijn.

Een nieuwe uitkomst van dit onderzoek is dat grootouders de verandering van ouderschapsrol het lastigst vinden: ze moeten omschakelen van het opa en oma zijn en verwennen, naar het opvoeden en dus regels en grenzen stellen. Dit wordt niet in de literatuur teruggevonden. Het is voor toekomstig onderzoek interessant om te kijken wat de grootouders hier precies over zeggen en hoe dit voor hun gemakkelijk kan worden. Voor de hulpverlening is het op dit moment van belang om hier op in te spelen en grootouders hierin te ondersteunen en begeleiden. Toch vinden de grootouders het ook fijn om hun kleinkind op te kunnen vangen en halen hier plezier en gezelligheid uit.

Wat betreft de gezondheid van pleeg grootouders blijkt uit dit onderzoek hetzelfde als uit de literatuur, namelijk dat pleeg grootouders vaker last hebben van lichamelijke en psychische klachten (Dunne & Kettler, 2008). De hulpverlening zou de grootouders hierbij kunnen ondersteunen door weekendopvang te indiceren zodat grootouders even tijd hebben om op te laden.

Ook wat betreft de financiën blijkt dat dit onderzoek kan aansluiten bij al bestaande literatuur. Pleeg grootouders, zowel Nederlandse als van andere nationaliteiten (Spence, 2004), ervaren problemen met hun financiën. Mogelijk kan Pleegzorg bij de grootouders aangeven waarvoor de pleegzorgvergoeding bedoeld is en waarop het bedrag dat ze krijgen, gebaseerd is. Dit kan meer begrip van de kant van de grootouders bevorderen en zo de mogelijke strijd tussen grootouders en Pleegzorg verminderen.

In de literatuur worden ook gespannen relaties en conflicten tussen grootouders en ouders genoemd (Coakley et al., 2007; Dunne & Kettler, 2008). Voor de hulpverlening is het van belang om de risico's in te schatten op geweld naar de grootouders toe en deze van bescherming te voorzien. Nader onderzoek zou kunnen aangeven hoe deze bescherming vorm kan krijgen. Op deze manier komt zowel de veiligheid van het kind als van de grootouders niet in gevaar.

Tot slot komt er uit dit onderzoek naar voren dat pleeg grootouders problemen ervaren met zowel Pleegzorg als Bureau Jeugdzorg. Om deze problemen in de toekomst te verbeteren en het beleid te kunnen aanpassen, is er verder onderzoek nodig naar de precieze oorzaak van de problemen die pleeg grootouders ervaren. Het is interessant om te onderzoeken, wat hier aan ten grondslag ligt en hoe de hulpverlening dit kan verbeteren in hun beleid. Pleegzorg zou bijvoorbeeld kunnen onderzoeken hoe zij een meer uniforme manier van werken kan ontwikkelen, waardoor er minder verschil zit tussen de individuele medewerkers. Daarnaast zou er in de opleidingen meer aandacht kunnen zijn voor professionaliteit van hulpverleners en de kunde om met mensen om te gaan in deze specifieke situatie, zodat grootouders, maar ook andere betrokkenen, geen verschillen meer ervaren tussen de

verschillende hulpverleners. Voor Bureau Jeugdzorg is het van belang om rekening te houden met het gegeven dat pleeg grootouders het heel vervelend vinden dat er vaak gewisseld wordt van gezinsvoogd. Voor Bureau Jeugdzorg is het interessant om te onderzoeken waar dit precies aanligt en hoe zij dit kan verbeteren.

In de literatuur wordt genoemd dat pleegouders problemen hebben met het vinden van hulp en steun bij de hulpverlening (Dunne & Kettler, 2007). In situaties waarin het goed gaat vinden de grootouders dat een hoge frequentie niet nodig is, maar wanneer er problemen zijn dan willen zij vaak meer contact met de gezinsvoogd of pleegzorgwerker. Mogelijk kunnen Pleegzorg en Bureau Jeugdzorg hun contactfrequentie aanpassen aan de vraag van de pleeg grootouders.

Over het algemeen kan dus gezegd worden dat een plaatsing van een kleinkind bij zijn grootouders door de grootouders als positief wordt ervaren. Grootouders halen plezier, gezelligheid en energie uit de plaatsing van hun kleinkind. Er zijn echter wel een aantal kanttekeningen. Zo is de overgang van opa en oma naar opvoeder lastig, vinden grootouders de financiële vergoeding onvoldoende, verlopen de contacten tussen kleinkinderen, ouders en grootouders wisselend en hangt de kwaliteit van de hulpverlening vaak af van de persoon die de hulpverlening biedt. Dit onderzoek bevestigt dat wat in het buitenland al bekend is over dit onderwerp voor een groot deel ook geldt voor de Nederlandse situatie. Er zijn vooral praktische problemen die in de samenwerking met de hulpverlening en ouders zouden kunnen worden opgelost. Voor de hulpverlening is het van belang dat zij meer aandacht besteedt aan deze specifieke groep binnen de netwerkpleegzorg en dat zij de grootouders meer aandacht en informatie geven over hoe zij een kind met een problematische geschiedenis kunnen opvangen en begeleiden en hoe zij om kunnen gaan met de ouders van hun kleinkind.

"Het is gewoon het zorgen voor een kind dat hulp nodig heeft. Dat denk ik dat het is. Dat iemand geborgen kan opgroeien. En een stuk liefde geven en veiligheid, dat is het."

(Grootmoeder)

Literatuurlijst

Baarda, D.B., Goede, M.P.M. de, & Teunissen, J. (2005). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek: Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen, Nederland: Wolters-Noordhoff.

Baarda, D.B., Goede, M.P.M. de, & Van Dijkum, C.J. (2007). *Basisboek Statistiek met SPSS: Handleiding voor het verwerken en analyseren van en rapporteren over (onderzoeks)gegevens*. Groningen, Nederland: Noordhoff Uitgevers.

Bakhuizen, N.C.A., Oppenoorth, W.H., Quik-Schuijt, A.C., Singer, E., Verbraak, A.M.L., & Weterings, A.M. (1998). *Pleegzorg in balans: Bestaanszekerheid voor kinderen*. Nederland: Garant.

Bakkeren, W. (2011). *Opgroeien bij een grootouder: De beleving van pleegkinderen van de pleegzorgplaatsing bij grootouders* (master thesis). Leiden: Universiteit Leiden, afdeling Orthopedagogiek.

Berrick, J.D. (1997). Assessing Quality of Care in Kinship and Foster Family Care. *Family Relations*, 46(3), 273-280.

Boeije, H. (2005). *Analyseren in kwalitatief onderzoek: Denken en doen*. Nederland: Boom onderwijs.

Boeije, H. (2010). *Analysis in Qualitative Research*. London, Groot Britannië: Sage.

Bowers, B.F., & Myers, B.J. (1999). Grandmothers Providing Care for Grandchildren: Consequences of Various Levels of Caregiving. *Family Relations*, 48(3), 303-311.

Chamberlain, P., Price, J.M., Reid, J.B., Landsverk, J., Fisher, P.A., & Stoolmiller, M. (2006). Who disrupts from placement in foster and kinship care? *Child Abuse & Neglect*, 30, 409-424.

Coakley, T.M., Cuddeback, G., Buehler, C., & Cox, M.E. (2007). Kinship foster parents' perceptions of factors that promote or inhibit succesful fostering. *Children and Youth Services Review*, 29, 92-109.

Dalm, V.A.C.B. (2009). *Netwerkpleeggezinnen en bestandpleeggezinnen*. (master thesis). Leiden: Universiteit Leiden, Afd. Orthopedagogiek.

Del Valle, J.F., López, M., Montserrat, C., & Bravo, A. (2009). Twenty years of foster care in Spain: Profiles, patterns and outcomes. *Children and Youth Services Review*, 31, 847-853.

Duijndam, L. (2011). *Vroeger was je veel liever oma: Het leven in een grootouderpleeggezin; Ervaringen van grootouders, ouders, kinderen en pleegzorgwerkers* (master thesis). Leiden: Universiteit Leiden, afdeling Orthopedagogiek.

Dunne, E.G., & Kettler, L.J. (2008). Grandparents raising grandchildren in Australia: exploring psychological health and grandparents' experience of providing kinship care. *International Journal of Social Welfare*, 17, 333-345.

Downie, J.M., Hay, D.A., Horner, B.J., Wichmann, H., & Hislop, A.L. (2010). Children living with their grandparents: resilience and wellbeing. *International Journal of Social Welfare*, 19, 8-22.

Farmer, E. (2010). What Factors Relate to Good Placement Outcomes in Kinship Care? *British Journal of Social Work*, 40, 426-444.

Gladstone, J.W., & Brown, R.A. (2007). Grandparents' and social workers' experiences with the child welfare system: A case for mutual resources. *Children and Youth Services Review*, 29, 1439-1453.

Gordon, A.L., McKinley, S.E., Satterfield, M.L., & Curtis, P.A. (2003). A First Look at the Need for Enhanced Support Services for Kinship Caregivers. *Child Welfare League of America*, 82(1), 77-96.

Hegar, R.L., & Rosenthal, J.A. (2009). Kinship care and sibling placement: Child behavior, family relationships, and school outcomes. *Children and Youth Services Review*, 31, 670-679.

Holtan, A., Rønning, J.A., Handegård B.H., & Sourander, A. (2005). A comparison of mental health problems in kinship and nonkinship foster care. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 14, 200-207.

Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (1990). Artikel 8.

Pleegzorg Nederland (2010). *Factsheet Pleegzorg 2010*. Utrecht, Nederland.

Ryan, S.D., Hinterlong, J., Hegar, R.L., & Johnson, L.B. (2010). Kin adopting kin: In the best interest of the children? *Children and Youth Services Review*, 32, 1631-1639.

Spence, N. (2004). Kinship Care in Australia. *Child Abuse Review*, 13, 263-276

Stoffelen, A. (2011). Je laat nooit je eigen bloed in de steek. *Volkskrant*, 1 april 2011.

Strijker, J., Zandberg, T., & Meulen, B.F. van der (2001). Verschillen tussen netwerkgezinnen en bestandsgezinnen in de pleegzorg. *Pedagogiek*, 3, 214-227.

Wet op de jeugdzorg (2004). Artikel 1.

Van den Bergh, P.M., & Weterings, A.M. (2010). De ontwikkeling van kinderen in een pleeggezin. In P.M. van den Bergh & A.M. Weterings (Eds.), *Pleegzorg in perspectief: Ontwikkelingen in theorie en praktijk* (p.57-81). Assen, Nederland: Van Gorcum.

Van den Bergh, P.M., Weterings, A.M., & Schoenmakers, M. (2010). Gehechtheid en loyaliteit. In P.M. van den Bergh & A.M. Weterings (Eds.), *Pleegzorg in perspectief: Ontwikkelingen in theorie en praktijk* (p.37-54). Assen, Nederland: Van Gorcum.

Bijlage 1 Semi-gestructureerd interview

Vragenlijst pleeg grootouders

Code respondent: ....

Introductie:

Fijn dat u mee wilt werken aan dit onderzoek.

Het doel van het onderzoek is te achterhalen wat de beleving van pleeg grootouders en pleegkinderen is over de plaatsing.

Wij vragen dit aan grootouders en kinderen. Van wat u ons verteld willen wij leren en kunnen we proberen ervoor te zorgen in de toekomst voor u als pleegouder de plaatsing en begeleiding te verbeteren.

Na afloop kunt u het verslag van het gesprek opgestuurd krijgen en kunt u aangeven of u het er mee eens.

Graag wil ik het met u hebben over de situatie van uw oudste kleinkind dat bij u woont.

1. Openingsvraag

- 1.1. Wat is voor u het meest leuke van het pleegouderschap over uw kleinkind?
- 1.2. Wat is voor u het moeilijkst van het pleegouderschap over uw kleinkind?

2. Gegevens.

- 2.1. Ben u grootouder moederszijde of vaderszijde?
- 2.2. Hoeveel pleegkleinkinderen heeft u?
- 2.3. Indien meerdere, komen die uit het zelfde gezin?
- 2.4. Wat is de voornaam van uw kleinkind?
- 2.5. Wat is de leeftijd van ...?
- 2.6. Hoe lang woont het kind al bij u? datum?
- 2.7. Heeft de vader en/of de moeder het kind zelf bij u geplaatst en is hij ook door hen bij u gebracht?
- 2.8. Is de plaatsing daarna akkoord bevonden door Bureau Jeugdzorg (BJZ)?
  - 2.8.1. Zo ja, op welke datum?
  - 2.8.2. Zo nee, door welke instantie is het kind bij u geplaatst?
- 2.9. Heeft een onderzoek plaatsgevonden naar uw situatie i.v.m. de plaatsing van ...? (een z.g. netwerkpleegezinonderzoek)?
  - 2.9.1. Zo ja, op welke datum?
  - 2.9.2. Zo nee, weet u of dat alsnog zal plaatsvinden?
- 2.10. Is sprake van een kindbeschermingsmaatregel?
  - 2.10.1. Zo ja, welke maatregel? VOTS?OTS?VOOGDIJ?
bij VOTS: wanneer is vervolgens de OTS is uitgesproken?
  - 2.10.2. Op welke datum is de maatregel uitgesproken?
- 2.11. Weet u of ook sprake is van een machtiging tot uithuisplaatsing door de kinderrechter?
- 2.12. Wie heeft het gezag over ...?
De vader? De moeder? De ouders samen? Anders?
- 2.13. Wordt u begeleid door een Zorgaanbieder voor Pleegzorg?
  - 2.13.1. Zo ja, welke?
- 2.14. Sinds welke datum?
- 2.15. Gaat ... naar een crèche of school?
  - 2.15.1. Soort onderwijs en groep?
- 2.16. Wat is uw leeftijd en dat van uw partner?
- 2.17. Bent u gehuwd,/ gescheiden / samenwonend?
- 2.18. Heeft u eigen kinderen in huis wonen?
- 2.19. Wonen er nog andere personen in uw huis?
- 2.20. Werkt u? Hoeveel uur?
- 2.21. Wat is uw beroep?

2.22. Wat voor opleiding heeft u afgemaakt (hoogst afgeronde opleiding)?

3. Voorbereiding op de plaatsing en motivatie om kleinkind in huis te nemen.

3.1. Wat was volgens u de reden dat ... bij u in huis kwam wonen?

3.2. Zijn er andere plaatsingen aan vooraf gegaan? Pleeggezin/tehuis?

3.4. Zag u de plaatsing aankomen of diende zich dit plotseling aan?

3.5. Heeft u zelf aangeboden ... in huis te nemen/heeft iemand het aan u gevraagd?

3.6. Waarom heeft u dit aangeboden?

Zoon/dochter willen helpen

Kende kind al goed

Houdt van het kind

Graag voor een kind willen zorgen

Het is toch je plicht je (klein)kind (of iemand) te helpen als dat nodig is.

Gedwongen voelen om kind in huis te nemen; door wie?

Anders, nl....

3.7. Zijn er afspraken gemaakt over de periode dat ... bij u zal gaan wonen?

3.8. Hoe was uw relatie met ... vòòr de plaatsing?

3.9. Hoe was uw relatie met uw zoon/dochter (ouder van het kind) voor de plaatsing?

3.10. Wat veranderde er in uw rol als grootouder?

3.11. Als er iemand anders in de familie zou zijn die goed voor ... zou kunnen zorgen, zou u daar dan de voorkeur aan geven?

3.11.1. Zo ja, waarom?

3.11.2. Zo nee, waarom niet?

4. Functioneren kind

wel/ geen vooruitgang/achteruitgang

4.1. Hoe verloopt de:

4.1.1. Lichamelijke ontwikkeling?

Gezondheid/Slapen/Eten

4.1.2. Motorische ontwikkeling?

(hard) lopen Fietsen/ Schrijven/ houterigheid in bewegingen

4.1.3. Spraak en taalontwikkeling

Verstaanbaarheid/ woordenschat/zinsbouw

4.1.4. Sociale ontwikkeling

Omgang met leeftijdgenoten/ruzies/pesten/

Functioneren; zelfredzaamheid/ (veel) aandacht nodig hebben/ zichzelf bezig houden/seksuele ontwikkeling

4.1.5. Emotionele ontwikkeling

Stemming;

tevreden/ vrolijk/ verdrietig/ boos / chagerijnig / somber / agressief / angstig

Zelfbeheersing/ drift aanvallen?

Vertrouwen in zichzelf

Volgzaam/initiatiefrijk

4.2. Heeft ... wel eens een terugval gehad?

Naar aanleiding van wat?

Specifieke situatie?

Hoe ziet terugval er uit? (gedrag, bedplassen, driftbuien)

4.3. Heeft ... hulpverlening?

4.4. Hoe functioneert ... op school?

4.4.1. Heeft hij plezier in school?

verschil begin plaatsing en heden?

4.4.2. Wat zijn de rapportcijfers van taal, rekenen en gym?

verschil begin plaatsing en heden?

5. Relatie grootouder en kleinkind

5.1. Hoe vond ... het, gegeven de noodzaak bij ouders weg te moeten, om bij u te mogen wonen?

5.2. Hoe gedraagt ... zich ten opzichte van u?

5.2.1. Irriteert u zich wel een aan zijn gedrag?

5.2.2. Luistert ... naar u? - Wat doet u als ... niet luistert?

5.2.3. Is het gedrag veranderd sinds een half jaar?

5.2.4. Maakt u zich wel eens zorgen over zijn gedrag?

5.3. Op welke manier maakt ... contact met u?

5.3.1. Wanneer zoekt hij lichamelijk contact met u?

5.3.2. Is dat veranderd sinds het begin van de plaatsing?

5.3.3. Is ... u meer gaan vertrouwen, of juist minder?

5.3.4. Zoekt ... steun of troost bij u? Wanneer?

Bij pijn / verdriet / boosheid / als hij hulp nodig heeft?

5.3.5. Maakt u zich wel eens zorgen over de manier waarop hij contact met u maakt?

5.3.6. Is er verschil in contact maken met een half jaar terug of met het begin van de plaatsing?

5.4. Hoe uit ... gevoelens?

5.4.1 Boosheid / Angst / Pijn of verdriet / Blijheid / Ergens mee zitten?

5.4.2. Maakt u zich zorgen over de wijze waarop ... zich uit?

5.4.3. Is er verandering in de wijze waarop ... zich uit?

5.5. Wat vindt u leuk aan ...?

5.6. Hoe ervaart u uw ouderschapsrol?

5.7. Hoe gaat het met de dagelijkse betrekking tot

Opstaan en aankleden / Verloop van maaltijden / Activiteiten na school

(Verveling / zichzelf bezig houden) Omgang met andere kinderen / Taken in huis / Naar bed gaan / Weekend- en vakantiebesteding

5.8. Wat ondernemen jullie samen? Hoe vaak?

6. Relatie grootouder en ouder.

6.1. Hoe vaak had u contact met de ouders voor de plaatsing van ...?

6.2. Hoe vaak heeft u nu contact met de ouders?

6.3. Op wiens initiatief vindt dat contact plaats?

6.4. Is uw contact met de ouders na de plaatsing veranderd?

6.4.1. Zo ja, wat is er veranderd?

6.4.2. Hoe ervaart u momenteel het contact met de ouders?

6.5. Zijn er problemen tussen u en de ouder? Hoe vaak zijn die het afgelopen half jaar voorgekomen?

6.6. Overlegt u over opvoedingszaken?

6.7. Heeft de vader of moeder nog een rol in de opvoeding?

6.8. Kunt u bij ouders terecht voor (praktische) hulp?

6.9. Accepteert de ouder dat hun kind door u wordt opgevoed?

6.10. Ervaart u een samenwerkingsrelatie (soort co-ouderschap) met de ouder in de opvoeding van ...?

6.11. Zit u, wat betreft opvoeding van ..., op één lijn met de ouder, of zijn er verschillen?

6.11.1. Bij welke onderwerpen wel?

6.11.2. En bij welke onderwerpen niet?

6.12. Heeft u invloed op de frequentie, duur en inhoud van de bezoeken van de ouder aan ...?

6.12.1. En van ... aan zijn ouders?

6.13. Kunt u bijvoorbeeld grenzen stellen aan deze bezoeken wat betreft frequentie, duur en vorm?

6.14. Heeft u het gevoel veel te moeten investeren om het contact tussen ouders en kind goed te laten verlopen?

6.15. Hoe voelt u zich ten opzichte van de ouder over het feit dat u hun kind opvoedt?

(Bijvoorbeeld: *Gelukkig omdat u iets voor hen kan doen.*

Gevoelens van Schaamte en/of /schuld omdat u tekortgeschoten bent?

Boosheid over het feit dat ouders u opzadelen met verantwoordelijkheden?)

6.16. Hoe schat u zelf het perspectief in van de plaatsing van ... bij u?

6.16.1. Denkt u dat ... nog teruggaat naar ouders? Of dat ... ergens anders geplaatst wordt?

6.16.2. Bent u daar onzeker over of angstig?

7. relatie kind en ouder.

- 7.1. Hoe heeft ... het ervaren om bij zijn/haar ouders weg te gaan?
- 7.2. Vond hij het wel fijn dat hij bij u mocht gaan wonen?
- 7.3. Heeft ... contact met zijn vader? En met zijn moeder?
  - 7.3.1. Zijn er vaste afspraken voor contact? Is er een bezoekenregeling?
  - 7.3.2. Zo ja, hoe ziet dat er uit?
  - 7.3.3. Zo nee, hoe komen de afspraken tot stand?
    - (frequentie, duur, persoonlijk/telefonisch, locatie,
    - Is er mogelijkheid tot spontaan contact?
    - Op wiens initiatief gebeurt dat?
- 7.4. Hoe gaat het halen en brengen?
- 7.5. Bent u aanwezig bij de bezoeken?
  - 7.5.1. Wanneer wel?
  - 7.5.2. Wanneer niet?
- 7.6. Hoe lopen de contacten tussen kind en vader?
- 7.8. Wat doet de vader samen met het kind?
- 7.9. Ziet ... er naar uit om zijn vader te zien? Vindt hij het fijn om contact te hebben met zijn vader?
- 7.10. Hoe lopen de contacten tussen kind en moeder?
- 7.11. Wat doet de moeder samen met het kind?
- 7.12. Ziet ... er naar uit om zijn moeder te zien? Vindt hij het fijn om contact te hebben met zijn moeder?
- 7.13. Vindt hij het (ook wel eens) moeilijk om contact te hebben?
- 7.14. Hoe gedraagt ... zich vòòr en na de contacten, hoe is zijn stemming?
- 7.15. Vertelt ... over de contacten met zijn vader en zijn moeder?
- 7.16. Wat vindt u van het contact tussen ... en ouders?
- 7.17. Ervaart u het contact dat ... heeft met de vader of de moeder als belemmerend of juist als bevorderend voor uw eigen relatie met ...?
- 7.18. Stimuleert u het contact tussen kind en zijn vader en/of zijn moeder ouders of juist niet?
  - 7.18.1. Waarom/wanneer wel, op welke manier?
  - 7.18.2. Waarom/wanneer niet?
- 7.19. Praat u met ... over de ouders en/of over hoe het is om niet meer thuis te wonen?
- 7.20. Is voor ... duidelijk wat zijn ouders vinden van de plaatsing bij u?
- 7.21. Geven ouders toestemming aan hun kind om bij u te wonen?
- 7.22. Denkt u dat ... positief over u kan praten bij ouders?
- 7.23. Heeft ... nog contact met de verdere familie vaders- en moeders zijde?

8. Gezondheid van de grootouder.

8.1. Hoe gaat het u fysiek af om voor een jong kind te zorgen en op te voeden?

8.1.1. Valt het u zwaar/ niet zwaar?

8.1.2. Voelt u zich lichamelijk gezond?

8.1.3. Bent u de laatste half jaar naar de dokter geweest?

8.2. Heeft u last van sombere buien?

8.3. Piekert u over de situatie van ...?

8.3.1. Of over zijn ouders?

9. Financiële situatie

9.1. Krijgt u een pleegvergoeding voor ..., of andere financiële vergoedingen?

9.2. Kunt u financieel rondkomen?

9.3. Is uw financiële situatie veranderd sinds de komst van ...?

9.4. Is uw werksituatie veranderd met de komst van ...?

9.5. Heeft u genoeg geld om:

9.5.1. kleren te kopen voor ...

9.5.2. schoolbenodigdheden aan te schaffen

9.5.3. ... deel te laten nemen aan sport of muziekactiviteiten

9.5.4. recreatieve activiteiten te ondernemen, zoals een dagje uit?

10. Ondersteuning

10.1. Heeft u hulpverlening?

10.2. Heeft u steun nodig bij het opvoeden van ...?

10.3. Krijgt u de hulp/steun die u nodig heeft?

Genoeg/ te weinig/ te veel (betutteling)

10.3.1. Indien genoeg:

10.3.1.a. Van wie krijgt u de hulp/steun en op welk gebied?

Financieel/ praktisch/sociaal emotioneel?

10.3.1.b. Indien te weinig hulp;

10.3.1.b.1. Aan welke steun heeft u vooral behoefte?

10.3.1.b.2. Op welk gebied?

(Financieel/emotioneel/psychologisch/oppas/opvang?)

10.3.2. Van wie verwacht u die hulp?

10.3.3. Wat belemmert u om hulp te zoeken?

(praktische redenen, financiële/emotionele redenen?)

10.4. Als er problemen zijn met ...;

10.4.1. roept u dan hulp in? Bij wie?

10.4.2. praat u daar dan over? Met wie?

10.4.3. vertelt u dat dan tegen de pleegzorgwerker?

10.4.4. of tegen de plaatser/gezinsvoogd?

Zo nee, waarom niet?

10.4.4.a. Voelt u zich falen als er problemen zijn met ...?

10.4.4.b. Zo ja: hoe komt dat? Vindt u dat u de opvoeding van uw kleinkind eigenlijk alleen aan zou moeten kunnen?

11. Samenwerkingsrelatie instanties en grootouders

11.1. Hoe vaak is er contact met de plaatser, resp. de gezinsvoogd?

11.2. Hoe vaak is er contact met de pleegzorgwerker?

11.2.1. Op wiens initiatief vindt contact plaats?

11.3. Hoe ervaart u het contact met de pleegzorgwerker?

11.4. Kunt u voldoende een beroep op hem/haar doen?

11.5. Vindt u het makkelijk om zijn/haar hulp in te roepen of voelt u belemmeringen?

11.6. Gebeurt datgene wat is afgesproken?

11.7. Is er een duidelijk plan wat betreft duur van plaatsing/terugplaatsing/overplaatsing?

11.8. Bent u het eens met dit plan?

11.9. Weet ... hoe lang hij bij u kan wonen of dat hij terug gaat naar huis?

11.10. Is voor de ouders duidelijk waar naar toe gewerkt wordt en

11.11. Krijgen, naar uw mening, de ouders genoeg hulp als het plan is dat het kind wordt teruggeplaatst?

11.12. Krijgt u voldoende begeleiding?

11.12.1. Is er aandacht voor uw relatie met de ouder?

11.13. Krijgt ... voldoende hulp/ aandacht / informatie?

Invullen vragenlijst samenvatting interview

12. Afronding interview

12.1. Zijn er nog onderwerpen niet aan bod gekomen, waar u wel graag iets over wil zeggen?

12.2. Is u duidelijk wat de verdere procedure is? Uitleg.

12.3. Heeft u nog andere vragen aan mij?

12.4. Mag ik uw e-mail adres om gespreksverslag op te kunnen sturen?

E-mail: ...

Dankwoord

Bijlage 2 Enquête

Onderzoek pleeggrootouders

Onderzoek naar de beleving van de pleezorgplaatsing door pleeggrootouders.

Hartelijk dank voor uw deelname aan het onderzoek naar de beleving van de pleezorgplaatsing door pleeggrootouders.

Dit onderzoek inventariseert de beleving, redenen, problemen, positieve en negatieve elementen van het pleeggrootouderschap. Met het onderzoek willen wij de pleezorgplaatsing in de toekomst verbeteren.

De gegevens die u ons verstrekt zullen zeer vertrouwelijk worden behandeld. Naast de onderzoekers krijgt niemand inzicht in de ruwe gegevens.

Graag willen wij u een aantal vragen en stellingen voorleggen. We hebben geprobeerd de vragenlijst zo makkelijk mogelijk invulbaar te maken. De vragen met een * zijn verplicht, wij hopen uw begrip hiervoor.

Graag willen wij de vragenlijst voor **20 mei 2011** van u terug hebben. U kunt de vragenlijst via de retourenvelop terug sturen.

Als u vragen of opmerkingen heeft dat kunt u die e-mailen naar onderzoek_pleeggrootouders@live.nl.

Nogmaals bedankt!

Met vriendelijke groet,
Lisanne Vogels en Wilma Bakkeren
Studenten en onderzoekers
Universiteit Leiden
Afdeling Orthopedagogiek

Algemene gegevens

1 Invuller *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Pleeg grootmoeder
- Pleeg grootvader
- Pleeg grootmoeder en pleeg grootvader
- Anders

2 Hoeveel pleegkinderen heeft u? *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- 1
- 2
- 3
- 4 of meer

3 Wat is de geboortedatum van u oudste pleegkind? *

Vul een datum in:

4 Sinds welke datum woont uw pleegkind bij u? *

Vul een datum in:

5 Is de plaatsing akkoord bevonden door Bureau Jeugdzorg? *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Ja
- Nee

6 Heeft een onderzoek plaatsgevonden naar uw situatie i.v.m. de plaatsing van u kleinkind? (een zogenaamd netwerkpleeggezinonderzoek)

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Ja
- Nee

7 Als er sprake is van een kindbeschermingsmaatregel, van welke maatregel is dan sprake? *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Geen kindbeschermingsmaatregel
- Voorlopige ondertoezichtstelling
- Ondertoezichtstelling
- Voogdij
- Anders

8 Wie heeft het gezag over het pleegkind? *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Beide ouders
- Moeder
- Vader
- Bureau Jeugdzorg
- Anders

9 Wordt u begeleid door een Zorgaanbieder voor Pleegzorg?

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Ja
- Nee

10 Gaat uw pleegkind naar school of kinderdagverblijf? *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Basis Onderwijs
- Voortgezet Onderwijs
- Speciaal Basis Onderwijs
- Speciaal Voortgezet Onderwijs
- Kinderdagverblijf
- Medisch Kinderdagverblijf
- Anders

11 Wat is uw geboortedatum?

Vul een datum in:

12 Bent u ... *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Gehuwd
- Gescheiden, ga naar vraag 14
- Samenwonend
- Alleenstaand, ga naar vraag 14
- Anders

13 Wat is de geboortedatum van uw partner?

Vul een datum in:

14 Heeft u eigen kinderen in huis wonen?

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Ja
- Nee

15 Wat is voor u het meest leuke van het pleeg grootouderschap? *

Vul uw antwoord hier in:

---

16 Wat is voor u het moeilijkst van het pleeg grootouderschap? *

Vul uw antwoord hier in:

Motivatie om pleegkind in huis te nemen.

17 Ik zag de plaatsing van mijn pleegkind aankomen.

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens

18 Ik heb zelf aangeboden om mijn pleegkind in huis te nemen.

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens

19 Waarom heeft u uw pleegkind in huis genomen en heeft u het niet overgelaten aan andere familieleden of een pleeggezin? *

Vul uw antwoord hier in:

---

20 Wat was de aanleiding van de uithuisplaatsing van uw pleegkind?

Vul uw antwoord hier in:

Huidig functioneren kind

21 Heeft uw pleegkind wel eens een terugval in gedrag/ontwikkeling gehad? *

Een terugval is bijvoorbeeld als het kind gedrag gaat vertonen dat bij een eerder ontwikkelingsniveau hoort, een voorbeeld hiervan kan zijn bedplassen terwijl het kind volledig zindelijk is. Maar ook andere gedragingen zijn mogelijk.

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Ja
- Nee, ga door naar vraag 24

22 Hoe zag de terugval eruit? *

Vul uw antwoord hier in:

---

23 Wat was de aanleiding voor de terugval? Kunt u de situatie omschrijven? *

Vul uw antwoord hier in:

---

24 Maakt uw pleegkind gebruik van hulpverlening? *

Bijvoorbeeld PGB of een therapievorm.

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Ja
 Nee, ga door naar vraag 27

25 Waar bestaat die hulpverlening uit? *

Vul uw antwoord hier in:

---

26 Zou u wel hulpverlening willen voor uw pleegkind? En aan welke vorm denkt u? *

Relatie grootouder en pleegkind

27 De band tussen mij en mijn pleegkind is heel goed. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
 Mee eens
 Neutraal
 Mee oneens
 Helemaal mee oneens

28 De relatie tussen mij en mijn pleegkind is sinds de plaatsing ... *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Verbeterd
 Hetzelfde gebleven
 Verslechterd

29 Mijn pleegkind luistert naar mij.

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
 Mee eens
 Neutraal
 Mee oneens
 Helemaal mee oneens

30 Wat doet u als uw pleegkind niet luistert?

Vul uw antwoord hier in:

---

31 Ik maak mij zorgen over het gedrag van mijn pleegkind. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Nooit
- Zelden
- Soms
- Vaak
- Altijd

32 Mijn pleegkind zoekt steun bij mij als het verdrietig is. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens

33 Ik maakt mij zorgen over de manier waarop mijn pleegkind zijn/haar gevoelens uit. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens

34 Heeft er een verandering plaatsgevonden sinds de plaatsing in de wijze waarop uw pleegkind zijn/haar gevoelens uit? *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Verbeterd
- Hetzelfde gebleven
- Verslechterd
- Anders

35 Ik ervaar de pleeg grootoudersrol als prettig. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens

36 Ik ervaar de pleeg grootoudersrol als zwaar. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens

Relatie grootouder en ouder

37 De relatie tussen mij en mijn zoon/dochter is sinds de plaatsing ... *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Verbeterd
- Hetzelfde gebleven
- Verslechterd

38 Hoe vaak had u contact met de ouders van uw pleegkind vóór de plaatsing? *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- 1x of meer per week
- 1-2x per maand
- 1-2x per half jaar
- 1-2x per jaar
- Nooit

39 Hoe vaak heeft u nu contact met de ouders van uw pleegkind? *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- 1x of meer per week
- 1-2x per maand
- 1-2x per half jaar
- 1-2x per jaar
- Nooit, ga door naar vraag 43

40 Hoe ervaart u het contact met de ouders? Zijn er problemen tussen u en de ouders? *

Vul uw antwoord hier in:

---

41 Ik ervaar dat ik goed kan samenwerken met de ouders in de opvoeding van mijn pleegkind. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens

42 Ik kan grenzen stellen aan bezoeken van de ouders aan mijn pleegkind wat betreft frequentie, duur en vorm. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens

Geef hier een toelichting op uw antwoord: _____

---

43 Ik voel mij ten opzicht van de ouder ... over het feit dat ik hun kind opvoed. *

Invullen wat het beste op de open plek past (meerdere opties zijn mogelijk)

- Gelukkig
- Beschaamd
- Schuldig
- Boos
- Verdrietig
- Opgelucht
- Anders:

Relatie ouder en kind

44 Mijn pleegkind heeft contact met zijn/haar vader. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Ja
- Soms
- Nee, ga door naar vraag 48

45 Zijn er vaste afspraken voor het contact tussen vader en kind? *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Ja
- Nee

46 Wat vindt u de contacten tussen vader en kind? *

Vul uw antwoord hier in:

---

47 Mijn pleegkind kijkt er naar uit om zijn/haar vader te zien. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens
- Anders

48 Mijn pleegkind heeft contact met zijn/haar moeder. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Ja
- Soms
- Nee, ga door naar vraag 52

49 Zijn er vaste afspraken voor het contact tussen moeder en kind? *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Ja
- Nee

50 Wat vindt u de contacten tussen moeder en kind? *

Vul uw antwoord hier in:

---

51 Mijn pleegkind kijkt er naar uit om zijn/haar moeder te zien. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens
- Anders

52 Vindt uw pleegkind het ook wel een moeilijk om contact te hebben met zijn/haar vader en/of moeder? *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Ja
- Nee, ga door naar vraag 54
- Weet niet, ga door naar vraag 54
- Niet van toepassing, ga door naar vraag 54

53 Kunt u omschrijven in welke situatie dat gebeurt en hoe het kind dit uit? *

Vul uw antwoord hier in:

---

54 Mijn pleegkind heeft nog steeds contact met de overige familie van vaderszijde. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Ja
- Nee
- Weet niet

55 Mijn pleegkind heeft nog steeds contact met de overige familie van moederszijde. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Ja
- Nee
- Weet niet

Gezondheid grootouder

56 Het gaat mij fysiek goed af om voor een (jong) kind te zorgen en op te voeden. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens

Helemaal mee oneens

57 Ik pieker over (de situatie van) mijn pleegkind. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
 Mee eens
 Neutraal
 Mee oneens
 Helemaal mee oneens

58 Ik voel mij lichamelijk gezond. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
 Mee eens
 Neutraal
 Mee oneens
 Helemaal mee oneens

Financiële situatie

59 Ontvangt u pleegvergoeding voor de opvang van uw pleegkind? *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Ja
 Nee

60 Ik heb genoeg geld om kleding te kopen voor mijn pleegkind. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
 Mee eens
 Neutraal
 Mee oneens
 Helemaal mee oneens

61 Ik heb genoeg geld om schoolbenodigdheden aan te schaffen voor mijn pleegkind. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
 Mee eens
 Neutraal
 Mee oneens
 Helemaal mee oneens

62 Ik heb genoeg geld om mijn pleegkind deel te laten nemen aan sport, muziekactiviteiten of andere hobby's. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
 Mee eens
 Neutraal
 Mee oneens
 Helemaal mee oneens

63 Ik heb genoeg geld om recreatieve activiteiten te ondernemen met mijn pleegkind. *

Bijvoorbeeld een dagje dierentuin of pretpark

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens

- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens

Hulpverlening

64 Krijgt u begeleiding van Bureau Jeugdzorg? *

Bijvoorbeeld een gezinsvoogd

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Ja
- Nee, ga door naar vraag 66

65 Hoe vaak is er contact met Bureau Jeugdzorg/gezinsvoogd? *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Dagelijks
- 1-2x per week
- 1-2x per maand
- 1-2x per half jaar

66 Hoe vaak is er contact met de pleegzorginstantie/pleegzorgwerker? *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Dagelijks
- 1-2x per week
- 1-2x per maand
- 1-2x per half jaar

67 Maakt u gebruik van een andere vorm van hulpverlening? *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Ja
- Nee, ga door naar vraag 69

68 Van wat voor een vorm van hulpverlening maakt u gebruik? *

Vul uw antwoord hier in:

---

69 Zou u dat wel willen? En van welke vorm zou u gebruik willen maken? *

Vul uw antwoord hier in:

---

70 Ik roep hulp in als er problemen zijn met mijn pleegkind. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens

71 Ik vertel het tegen Bureau Jeugdzorg/gezinsvoogd als er problemen zijn met mijn pleegkind.

*

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens
- Niet van toepassing

72 Ik vertel het tegen de pleegzorginstantie/pleegzorgwerker als er problemen zijn met mijn pleegkind. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens
- Niet van toepassing

73 Ik kan voldoende een beroep doen op de gezinsvoogd. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens
- Niet van toepassing

Geef hier een toelichting op uw antwoord: _____

---

74 Ik kan voldoende een beroep doen op de pleegzorgwerker. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens
- Niet van toepassing

Geef hier een toelichting op uw antwoord: _____

---

75 Ik voel belemmeringen om de hulp in te roepen van de gezinsvoogd. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens, ga door naar vraag 77
- Helemaal mee oneens, ga door naar vraag 77
- Niet van toepassing, ga door naar vraag 77

76 Kunt u aangeven waarom u deze belemmeringen voelt?

Vul uw antwoord hier in:

---

77 Ik voel belemmeringen om de hulp in te roepen van de pleegzorgwerker. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens, ga door naar vraag 79
- Helemaal mee oneens, ga door naar vraag 79
- Niet van toepassing, ga door naar vraag 79

78 Kunt u aangeven waarom u deze belemmeringen voelt?

Vul uw antwoord hier in:

---

79 Er is een duidelijk plan wat betreft de duur van de plaatsing / terugplaatsing / overplaatsing. *

*

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens

80 Ik ben het eens met dit plan. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens

Samenvatting

De volgende vragen zijn een samenvatting van het voorgaande. U kunt hier dus een algemeen antwoord geven.

81 Ik ben tevreden over het functioneren van mijn pleegkind in mijn gezin. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens

82 Ik ben tevreden over de relatie tussen mij en mijn pleegkind. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens

83 Ik ben tevreden over de relatie tussen mij en de ouders van mijn pleegkind. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens

84 Ik ben tevreden over de relatie tussen mijn pleegkind en zijn/haar ouders. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens

85 Ik ben tevreden over mijn gezondheid. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens

86 Ik ben tevreden over de financiële situatie van mijn gezin. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens

87 Ik ben tevreden over de hulpverlening van Bureau Jeugdzorg/gezinsvoogd. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens

Geef hier een toelichting op uw antwoord: _____

---

88 Ik ben tevreden over de hulpverlening van de pleegzorginstantie/pleegzorgwerker. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens

Geef hier een toelichting op uw antwoord: _____

SDQ (Sterke kanten en moeilijkheden)

Het is van belang dat u alle vragen zo goed mogelijk beantwoordt, ook als u niet helemaal zeker bent of als u de vraag raar vindt. Wilt u alstublieft uw antwoorden baseren op het gedrag van uw oudste pleegkind de laatste zes maanden.

89 Is uw pleegkind een jongen of een meisje? *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Jongen
- Meisje

90 Houdt rekening met gevoelens van anderen. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Niet waar
- Een beetje waar
- Zeker waar

91 Rusteloos, overactief, kan niet lang stilzitten *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Niet waar
- Een beetje waar
- Zeker waar

92 Klaagt vaak over hoofdpijn, buikpijn, of misselijkheid. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Niet waar
- Een beetje waar
- Zeker waar

93 Deelt makkelijk met andere kinderen. *

Bijvoorbeeld speelgoed, snoep, potloden enz.

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Niet waar

- Een beetje waar
- Zeker waar

94 Heeft vaak driftbuien of woede-uitbarstingen. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Niet waar
- Een beetje waar
- Zeker waar

95 Nogal op zichzelf, neigt er toe alleen te spelen. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden

- Niet waar
- Een beetje waar
- Zeker waar

96 Doorgaans gehoorzaam, doet gewoonlijk wat volwassenen vragen. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Niet waar
- Een beetje waar
- Zeker waar

97 Heeft veel zorgen, lijkt vaak over dingen in te zitten. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Niet waar
- Een beetje waar
- Zeker waar

98 Behulpzaam als iemand zich heeft bezeerd, van streek is of zich ziek voelt. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Niet waar
- Een beetje waar
- Zeker waar

99 Constant aan het wiebelen of friemelen. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Niet waar
- Een beetje waar
- Zeker waar

100 Heeft minstens één goede vriend of vriendin. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Niet waar
- Een beetje waar
- Zeker waar

101 Vecht vaak met andere kinderen of pest ze. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Niet waar
- Een beetje waar
- Zeker waar

102 Vaak ongelukkig, in de put of in tranen *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Niet waar
- Een beetje waar

Zeker waar

103 Wordt over het algemeen aardig gevonden door andere kinderen. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Niet waar
 Een beetje waar
 Zeker waar

104 Gemakkelijk afgeleid, heeft moeite om zich te concentreren. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Niet waar
 Een beetje waar
 Zeker waar

105 Zenuwachtig of zich vastklampend in nieuwe situaties, verliest makkelijk zelfvertrouwen. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Niet waar
 Een beetje waar
 Zeker waar

106 Aardig tegen jongere kinderen. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Niet waar
 Een beetje waar
 Zeker waar

107 Liegt of bedriegt vaak. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Niet waar
 Een beetje waar
 Zeker waar

108 Wordt getreiterd of gepest door andere kinderen. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Niet waar
 Een beetje waar
 Zeker waar

109 Biedt vaak vrijwillig hulp aan anderen (ouders, leerkrachten, andere kinderen). *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Niet waar
 Een beetje waar
 Zeker waar

110 Denkt na voor iets te doen. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Niet waar
 Een beetje waar
 Zeker waar

111 Pikt dingen thuis, op school of op andere plaatsen. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Niet waar
 Een beetje waar
 Zeker waar

112 Kan beter opschieten met volwassenen dan met andere kinderen. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Niet waar
- Een beetje waar
- Zeker waar

113 Voor heel veel bang, is snel angstig. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Niet waar
- Een beetje waar
- Zeker waar

114 Maakt opdrachten af, kan de aandacht goed vasthouden. *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Niet waar
- Een beetje waar
- Zeker waar

115 Heeft u opmerkingen?

Vul uw antwoord hier in:

---

116 Denkt u over het geheel genomen dat uw pleegkind moeilijkheden heeft op één of meer van de volgende gebieden: emoties, concentratie, gedrag of vermogen om met andere mensen op te schieten? *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Nee, ga door naar vraag 124
- Ja, kleine moeilijkheden
- Ja, duidelijke moeilijkheden
- Ja, ernstige moeilijkheden

117 Hoe lang bestaan deze moeilijkheden? *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Korter dan een maand
- 1-5 maanden
- 6-12 maanden
- Meer dan een jaar

118 Maken de moeilijkheden uw pleegkind overstuur of van slag? *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal niet
- Een beetje maar
- Tamelijk
- Heel erg

119 Belemmeren de moeilijkheden het dagelijks leven van uw pleegkind op de volgende gebieden?

Thuis *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal niet

- Een beetje maar
- Tamelijk
- Heel erg

120 Belemmeren de moeilijkheden het dagelijks leven van uw pleegkind op de volgende gebieden?

Vriendschappen *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal niet
- Een beetje maar
- Tamelijk
- Heel erg

121 Belemmeren de moeilijkheden het dagelijks leven van uw pleegkind op de volgende gebieden?

Leren in de klas *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal niet
- Een beetje maar
- Tamelijk
- Heel erg

122 Belemmeren de moeilijkheden het dagelijks leven van uw pleegkind op de volgende gebieden?

Activiteiten in de vrije tijd *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal niet
- Een beetje maar
- Tamelijk
- Heel erg

123 Belasten de moeilijkheden u of het gezin als geheel? *

Kies a.u.b. een van de volgende mogelijkheden:

- Helemaal niet
- Een beetje maar
- Tamelijk
- Heel erg

Geef hier een toelichting op uw antwoord: _____

_____

_____

Afronding

124 Zijn er nog onderwerpen niet aan bod gekomen, maar waar u wel graag iets over wil zeggen?

Vul uw antwoord hier in:

_____

_____

_____

_____

_____

Hartelijk dank voor het invullen van de vragenlijst.

Als u vragen of opmerkingen heeft dat kunt u die e-mailen naar onderzoek_pleeggrootouders@live.nl.
Wij zullen uw e-mail zo spoedig mogelijk beantwoorden.

Met vriendelijke groet,
Lisanne Vogels en Wilma Bakkeren
Studenten en onderzoekers
Universiteit Leiden
Afdeling Orthopedagogiek

Bedankt voor uw deelname aan deze vragenlijst.